ان من الشعر لحکمة وان من البیان لسحرا

الحمد للہ والمنۃ کہ مثنوی عجیب نافع جامع اصول و فروع طریقہ علیہ قادریہ و سنیہ
نقشبندیہ حاوی حقائق و اسرار محمدیہ حدیقہ ازہار مصطفویہ موجب فخر بنی آدم مسمے بہ
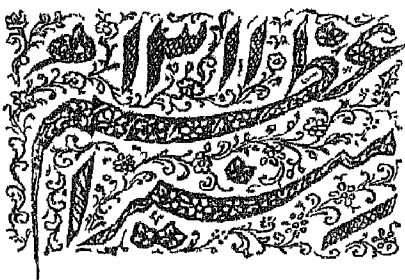
از تصنیفات فاضل اریب عاقل لبیب مظہر انوار الٰہیہ مستجمع کمالات انسیہ
ماہر علوم دینیہ غوث الوقت حضرت چراغ ربانی حضرت مولنا شاہ
حاجی محمد کامل نعمانی ادام اللہ ظلہ و عم فیوضہ

حسب فرمایش لمعہ چراغ عابدی حاجی سید اسمعیل شاہ بہاری
و نور شمع الہ عالیجاہ [illegible] بہاری
باہتمام مولوی سید رحیم الدین صاحب [illegible] تھانوی بہاری بماہ مبارک
ربیع الاول [illegible]
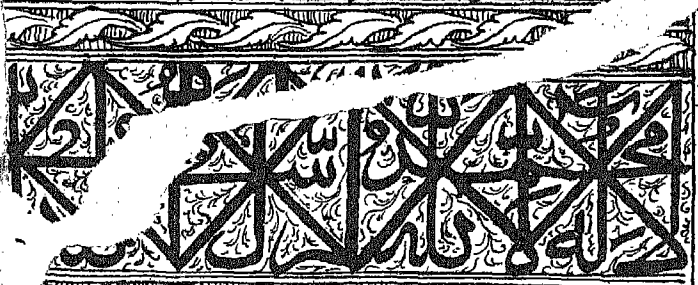
بسم اللہ الرحمن الرحیم
ترا خوانم اللہ و رحمان رحیم
کہ ہستی سمیع و بصیر و علیم
تو ہستی خبیر و شہید و رقیب
حسیب و ولی و حفیظ و مجید
رؤف و لطیف و عفو و غفور
غنی و ودود و صبور و شکور

٣

...ی حق و رزاق و مغنی کریم — توی نور و فتاح و واسع عظیم

...ی بِرّ و قدّوس باری صمد — حلیم و رشید و حمید و واحد

...ی قادر و مقتدر لایزال — ملک مالک و منتقم ذوالجلال

...کم متعالی کبیر و علی — توی والی و متکبر توی

...م و عزیز و مہیمن توی — کہ تواب و ہادی و مومن توی

...وارث و مقسط و واجدی — قوی و متین۔ واحد و ماجدی

...بار و قہار و مانع توی — تو وہاب و غفار و جامع توی

...ی ضار و قابض و خافضی — توی نافع و رافع و باسطی

...معز و مذل و ممیت و جلیل — توی عدل و ہستی محیی و کبیر

...ی خالق و باعث و ہم معید — توی حی و قیوم و باقی مجید

...کیم و بدیع و مصور توی — مقیت و مقدم مؤخر توی

...ی مبدی و اول و آخری — توی محصی و باطن و ظاہری

زقرآن گرفتم پراز نور دل
نهادم درون دل آب و گل

زنام و نسب نامۂ تو مدام
همی خوانم و یاد کردم تمام

شدم جنتی لیک خواهم چنین
شود جنت من بهشت برین

نمیرم مگر تا نه بینم ترا
همان جنت و مسکن و متکا

گنهگار و بدکار و خوارم بسے
خجل سرنگون و سیاهم و لے

منم امتِ رحمۃ العالمین
توئی قادر و ارحم الراحمین

نعت بطور مناجات بواسطہ نود و نہم نام رسول محبوب صلعم

بدرگاه تو آمدم الغیاث
که دارم بسے درد و غم الغیاث

تو هستی ولی و نبی و رسول
شفیق و شفیع و حبیب و وصول

کفیل و وکیل و رحیم و کریم
خلیل و دلیل و مقیم و کلیم

توئی داعی و هادی و سابقی
توئی بالغ و صادق و سابقی

توئی کاشف و رافع و ناصری | توئی شافع و جامع و حاشری

توئی شافی و کافی و مکتفی | عفو و رؤف و غیاث و محی

توئی اول و آخر و مرتضے | توئی ظاہر و بر و بشری ہدے

وجیہ و صحیح و مبر و شہیر | نصیح و فصیح و مقبل و اجر

مہیمن شہید و مکین و امین | وحید و حمید و متین و مبین

مزمل مومل مدثر توئی | مکرم مقدم مذکر توئی

تو ہستی مطاع و مطیع و صفی | بشیر و نذیر و قریب و حفی

تو ہستی قوی و علی و عظیم | توئی نور امی خبیر و علیم

مجاب و سراج و منیر و مجیب | تو ہستی عزیز و امام و خطیب

توئی حامد و احمد و مصطفے | توئی شاہد و احید و مجتبیٰ

توئی طیب و سید المرسلین | توئی قیم و رحمۃ العالمین

توئی حق و مختار و واصل توئی | محمد تو ہستی و کامل توئی

٦

گرفتم ز نامت شدم نامدار
فرشته مرا کے برد سوے نار

شود نفس از نام تو مطمئن
زخوف و خطر دل شود مستکن

شود دور این درمیانی حجاب
که بینم ترا در جهان بی نقاب

رود از لب نورافشان سخن
رسد آن بلا فصل در گوش من

بموت و بقبر و بروز حساب
حضور تو باشد مرا ایجاب

ز نامت ملک سوے جنت برد
بهشت برین جنت من شود

بجای شود مسکن و متکی
که بینم ترا ای حبیب خدا

مناجات بواسطۂ اسماء انبیاء مندرجۂ قران علیهم السلام

بآدم صفی خلافت پناه
صفای مرا ده بعفو گناه

بترویج ادریس و الا نبی
بده رفعتم بر مکان علی

بحضرت نوح عالی تبار
رسان بی خطر کشتیم بر کنار

ترجمہ

بپے حضرت ہودِ ہادی راہ — مرا از ہوای خطر دہ پناہ

بپے حضرتِ صالح شاہِ دین — نگہدارم از صیحۂ خشمگین

بدین حنیفِ خلیل الٰہ — ز نارِ جہنم مرا دہ پناہ

بصدق نبی ذبیح خدا — مرا دور داری ز رنج و بلا

بپے لوط پیغمبر شاہ دین — نگہدارم از انقلاب زمین

بہ اسحاق والا نبی زمن — بود سلسلہ تا قیامت ز من

بہ یعقوب پیغمبر نامدار — کنی چشم روشن ز دیدار یار

بپے عزتِ یوسفِ بےنظیر — برآرم ز چاہِ غم و کن امیر

طفیلِ شعیبِ نبی عجیب — عطا کن فصاحت مرا کن خطیب

بپے حضرتِ یونس نامدار — مرا از رہ ظلمت و غم برآر

بہ ایوب پیغمبر صبر سنجے — بلا گر دہی صبر دہ بر بلا

بہ بیضا موسے کلیم خدا — کن از جلوۂ خود مرا چون طوی

ترجمہ

بہ ہارونؑ والا نبی زمن | دہم قوت از قوت خویشتن

پے حضرت یوشعؑ ذو الکرم | کشی قوت سحر از ساحرم

بہ الحانِ داؤدؑ معجز سروش | ز صوتم شود شوق دلہا بجوش

بجاہ سلیمانؑ پناہم دہی | ز آسیب ہر شئے ز دیو و پری

طفیلِ عزیزِ نبی الورا | تو آباد داری ولی پور را

بود در ولی پور عالم ولی | نہ ظالم بماند دران ذی شقی

ز دولت ولی پور محظوظ دار | ز ہر آفت و فتنہ محفوظ دار

تو مسجد ہمی دار ای کارساز | پر از نور ذکر و صفوف نماز

بذکر نبی خانہ آباد باد | دران محفلِ ذکر میلاد باد

پے حضرت زکریاؑ معتمد | مرادہ ولی کہ صالح بود

بہ یحییٰؑ نبی عاشق کردگار | بماند ز شوقت دلم بیقرار

بروح تن پاک عیسیٰؑ نبی | تن من چو روحِ مجسم کنی

بنور محمد شفیع امم
مرا نور گردان بجان و تنم

که با جان و تن در زمین آسمان
درآیم برآیم چو نورانیان

من از نور نور تو پیدا شدم
به آخر بنور تو لاحق شوم

مگردان کنون هم درین روزگار
که باشم ز نورانیان شرمسار

ببرده هر یکی زان بجسم لطیف
مرا افتاده باشم بجسم کثیف

چنان کن که باشم بنورانیان
به سیر جنان خرم و شادمان

مناجات بواسطهٔ اسمای مبارک شجرهٔ طیبه

خدایا بحق خدایی خویش
باحدیت و کبریایی خویش

بنور جمال محمد رسول
بنور علی شاه زوج بتول

بمهر حسین شهنشاه دین
به مهر غم سید العابدین

بعشق شه باقر منتقی
بصدق دل جعفر متقی

مناجات

واسطے تحمل حضرت امام موسی کاظم بادشاہ کے، واسطے علم حضرت امام علی رضا

واسطے مشغولی حضرت شیخ معروف کرخی کے پچ واسطے حال حضرت شیخ عبداللہ سری سقطی کے

واسطے شان حضرت شیخ جنید بغدادی کے پچ واسطے جان حضرت شیخ ابوبکر شبلی فقیر کے

واسطے ذکر حضرت شیخ ابوالقاسم نصیر آبادی کے پچ واسطے فکر حضرت ابوالفضل عبدالواحد تمیمی شاہ کے

واسطے برکت حضرت شیخ ابوالفرح طرطوسی شاہ زمانہ کے پچ واسطے خوبی حضرت شیخ ابوالحسن علی ہنکاری کے

واسطے حرمت حضرت شیخ ابوسعید مبارک مخزومی فقیر کے پچ

بحلم شہ کاظم امام صفا — بعلم علی شاہ موسی رضا

باشغال معروف کرخی وطن — باحوال عبداللہ مؤتمن

بشان جناب جنید امیر — بجان ابوبکر شبلی فقیر

بذکر ابوالقاسم دین پناہ — بفکر تمیمی ابوالفضل شاہ

بیمن ابوالفرح شاہ زمن — بحسن جناب علی بوالحسن

بحرمت بوسعید فقیر — بحضرت غوث الاعظم امیر

بابدالی عبدرزاق پیر — بقتالی شرف دین شہیر

بعبد وہاب سلطان دین — بہ زہد بہاء الدین انور جبین

بہ بہر صفائی سید عقیل — بہ صحرائی شمس دین جلیل

برحمن گدا سید المتقین — بعرفان عارف شہ شمس دین

بشغل دل شاہ رحمن گدا — بفضل فضیل ولی خدا

طفیل کمالات شاہ کمال — بجالات اسکندر بے مثال

واسطے حضرت غوث الاعظم سید عبدالقادر جیلانی ... واسطے ابدالی حضرت سید عبدالرزاق ...

به تجدید احمد مجدد امام | بتوحید آدم شریف الانام

به ترویج پیر محمد شریف | به تسبیح شاه محمد لطیف

به صحو محمد قریشی صفی | پی محو سندهی محمد ولی

به سهر دل سید زکریا | بمهر ابادانی پیشوا

به تفرید احسان علی کریم | به تجرید سلطان عبد العلیم

دهم صحت و شوق و عمر دراز | همه جزو اعضای گوینده ساز

زبانی بهر یک سه مو نما | که بسیار ذکر تو آرم بجا

کزان تخم دل همچو روغن شود | زنیران عشق تو آتش رسد

همان پنبهٔ دل شود شعله زن | بفانوس بزم تن از من

بآن نور ذکر تو اندر تنم | تماشای هر یک لطائف کنم

ببینم درین چار دیوار تن | کجا زرد در نفس دارد وطن

کجا شعله روی عروس دل است | کجا گل رخ روح را منزل است

دیکھوں میں اس بدن کی چار دیواری میں ۔ کہاں زرد رو نفس امارہ کا مکان ہے ۔ کہاں سرخ رو دل کی دولہن ہے ۔ کہاں گلابی رو روح کا مقام ہے ۔

کجا مطلع ماه هستی تن است | کجا این سواد خفی در تن است
بماند خضر وار اخفی کجا | ببینیم مقامات پیران را
ببینیم نگهداشت یادداشت | کجا نور دو عالم علم برفراشت
بدانیم عطا کن صفات ملک | که بینیم بسیر قدم نه فلک
ببینیم دران بیت معمور هم | درون و برونش ببینیم قدم
از آنجا رسم در مقام حضور | تمامم شود از حضور تو دور
دو باشد بهر دو جهان مدام | سرور حضور تو ختم در مدام
بشکر حضور تو باشم چنان | که گردد فراموش هر دو جهان

ذکر شغل حضور و مظاہر علما لکھنو

بنام خداوندگار قدیم | که دارد ترحم بحال یتیم
بحکم خداوند سود و زیان | بلطفش شدم ختم پیر زمان

عالم این نشان بلند کیا ہے میری ذات میں دو نون
فرشتوں کی ہتا کر دیکھوں میں صفت
سیر قدم سے نو آسمان دیکھوں میں
دیکھوں میں اوس میں بیت المعمور کو بھی
سیر قدم سے اوس جگہ سے
نہ ہوں میں اکدم

ترجمہ

[illegible]

بفوت پدر شد دگرگونه حال | بسی رنج بردم دران چند سال
پی علم ناچار کردم سفر | گدا وار گشتم بسی در بدر
چو خواندم بسی از خواندنیها | شدم بهره مند از در دهر
پس علم حدیث رسول کریم | گرفتم ز دربار عبد الحلیم
بتجذیب دل مادرم شد | عنان تافتم سوی سفر تا قند
بسوی وطن شدم اندر چه خطر | بیاسودم از رنج راه سفر
پی علم سیر و سلوک فقیر | مرا شد تمنای مجذوب پیر
که از قوت جذب خود با خدا | بزور توجه رساند مرا
درین آرزو شد زمانی دراز | همین فزون شوق و سوز و گداز

بیان احوال سال اول سنه ۱۲۶۱ ہجری

تن ناتوانم دل زار بود | غمم یار بود و شب تار بود

واسطے علم سیر و سلوک فقیر کے مجھکو خواہش ہوئی مجذوب پیر کی * کہ قوت سے اپنے جذب کے مجھکو پہنچاوے خدا تک زور سے توجہ کے پہنچاوے مجھکو * اس خواہش میں بہت زمانہ گذرا اور زیادہ ہوتا تھا شوق اور سوزش اور گرمی *

بیان احوال سال اول سنہ ۱۲۶۱ ہجری کا * تن ناتوان میرا اور دل پژمردہ تھا غم یار تھا اور رات اندھیری تھی *

که خفتند این هر دو بیمار من | رسید آن مسیحای غمخوار من

فلاطون باطن طبیب کریم | همان سید شاه عبد العلیم

خضر صورت و شاه عیسی شعار | رسید از یمین سوی جنب یسار

بنزدیک جنب چپ من نشست | برآورد از جیب خود پاک دست

چو از مشت سبابه ابر کشود | تو گوئی که آن نشتر نور بود

اشارت بسبابه پاک کرد | همان سینه زار من چاک کرد

ز سبابه پاک خود یک شگاف | نمود از سر سینه ام تا بناف

همه عضوهای درون شد برون | ببگشت خوف و خطر شد فزون

بدست خود و آب صافی بشست | همه عضوها درون پاک شست

نهاد اندرون عضوها را تمام | بداد انگهی چاک را التیام

چو بیدار گشتم نه آن چاک بود | نه عضو برون نی شه پاک بود

در بیان خواب سال دوم سنه ۱۲۶۲ هجری

کہ سو گئین یہہ دونون آنکھین بیماری میری کی پہنچا وہ مسیحا

افلاطون اندر کے اور طبیب نامی رحیم الامرا

بزرگی والی حضرت سید شاہ عبد العلیم

حضرت خضر کی صورت اور عیسی شعور والے

بائین کے پہلو کا پاس بائین سے طرف پہلو نزدیک میرے

لایا جیب سے اپنی پاک ہاتھ جب مٹھی سے انگلی کلمہ کی کھولا تو کہہ سکتا ہے کہ وہ نشتر نور کا تھا

اشارہ کلمہ کی انگلی پاک سے کیا وہ سینہ کمزور میرا چاک کیا

[illegible]

پس از چند روزیکه آمد بسر | شب آنگاه دیدم بخواب دگر
که شد جلوه افروز پیر کریم | همان حضرت شاه عبد العلیم
برسم که پیران فرخنده کیش | بگیرند دست مریدان خویش
ز دست یمین آستین بر کشود | یدالله فوق یدیمن نمود
چو شد دستگیرم شه نیکفال | در اندم مرا شد دگر گونه حال
ندانم چه شد بر دل بیقرار | که گردید چشمم بسے اشکبار
پس از خواب دیدم همه بود تر | همان تکیه و مسند زیر سر
بروبا گذشت آنچه بر جان من | چه دانند آنرا اسیران تن
کسے داند این را دگر عظیم | که بروے نظر کرد عبد العلیم

در بیان خواب سال سیوم ۱۲۶۳ ہجری

ازان پس چو گردون گردان بلند | بگردید گرد جهان روز چند

۱۵

بعد خواب کے دیکھا مین نے سب بھا تر وہی تکیہ اور بستر نیچے سر کے + خواب مین گذرا جو کچھ میری جان پر کیا جانین وہ لوگ جو پابند ہین بدن کے + وہ شخص جانتا ہے بزرگ جو کہ اوسپر نظر کیا حضرت عبد العلیم نے :

بیان مین خواب تیسرے سال ۱۲۶۳ ہجری کے

اوسکے بعد جب آسمان گھومنے والا اوپر کا گھوما گرد دنیا کے کئی دن ۱۲

همین خفتم و بخت بیدار شد	بشب مهر تابان پدیدار شد
که شد جلوه افروز پیر کریم	همان حضرت شاه عبد العلیم
بمن داد آن کاغذ سود مند	که بود اندران نقش اسمای چند
بدو گفتم ای پیر والا تبار	ز نقش و نگارم برآید چه کار
بخاطر تمنا دارم بسی	که باشم بدرگاه تو مدتی
ز تعلیم تو طالب درد مند	ز علم الهی شود بهره مند
بفرمود خواهد شد آنهم مگر	بهر آن نوشته که دادم بسر

ذکر بشارت قدوم حضور پر نور در قصبهٔ محمد آباد کهنه

سپاس خداوند ستر و علن	فروزندهٔ خلوت و انجمن
زبان که کند خویش را بی نشان	چو گنجی بماند بگنجی نهان
که بهر عرفان خواهش کند	بایجاد عالم گرایش کند

پھر عالیجاہ مرادن سے کہا میں نے اے
نگار سے میرا کیا کام ہوگا
دلمیں خواہش رکھتا ہوں
میں بہت یہ کہ رہوں میں
درگاہ میں تیری ایک مدت
تیری تعلیم سے طالب درد
علم سے خدا کے ہو سے فائدہ
لینے والا ہو
فرمایا ہوگا وہ بھی مگر

نخستین ظهورے نماید بنور | دهد زان گهر نور بارا ظهور

دهد نور بارا مثالی وجود | بپارد همانرا بحس و شهود

برویاے صادق نماید همان | که آینده باشد بخلق جهان

چو صوفی خورشید الا گهر | بزانوی مغرب بفرو برد سر

همان پیر مهتاب روشن درون | ز بهر نماز شب آمد برون

مریدان انجم همه تاختند | طواف حریم فلک ساختند

یکے از بشیران شیرین کلام | درآمد خرامان بفرخنده گام

بصد خرمی از مبارک زبان | بدینگونه گهر دید گوهر فشان

که برآسمان خطهٔ این دیار | کند چون زمین حجاز افتخار

که آن سید پاک آل رسول | بدین خطه آورد شان نزول

نزولش چو رحمت درین عرصه گشت | عروج زمین از فلک درگذشت

بکرامات او از سرِ امتحان | بسے آزمودند پیر و جوان

17

خوشی کے ساتھ مبارک زبان سے پیدا سطور سے ہوا موتی چھیٹنے والا

کہ آسمان پر زمین اس دیار کی کرے مانند زمین مدینہ کے فخر

کہ وہ سید پاک آل حضرت رسول کے ہیں اس زمین پر لائے ہیں شان اوترنے کی

اوترنا ہوا اوسکا مثل رحمت کے اس زمین پر چڑھنا زمین کا آسمان سے اوپر گذر گیا

کرامات اوسکے امتحان سے اوسکے بہت آزمایا بوڑھے اور جوان لوگوں نے

نگاهش سوی خاک صد چاک پاک | بر آرد ز چاک گریبان خاک
شجر را دهش روح حیوان اوچه | ز حیوان لبش نفس ناطق کند
کند یک نظر جانب خاره سنگ | نماید ببی جوهر لعل رنگ
شود نرم و نازک دل سنگلاخ | دل تنگ گردد چو گردون فراخ
به مجلس بر آرد ز دل گر نفس | بنالند هر دم چو بانگ جرس
رود نالش سوی چرخ اثیر | چو بلبل بر آرد هوا صد نفیر
بجنبید دم وجد سیر کریم | زمین آسمان بلکه عرش عظیم
ببیند از آن شاه ملک قدیم | بکشف مقامات شان عظیم
کند یک نظر سوی دل بی درنگ | نماید در آن عالم هفت رنگ
بیکدم کشاید در نه طباق | سراپرده هفت نیلی رواق
بخواند ز لوح جبین سرنوشت | بداند خیال دل از خوب و زشت
چو شد مقدم آن خلیل علیم | به بیت الحریم محمد کریم

حقیقه
نظر او سکی طرف زمین سے کے سو جان پاک کو اوپر لاتی
سینہ چاک کرکے زمین کو
درخت کو دم اوسکا روح بخشتا ہے اور زندہ ہے
کی دیتا ہے
بسا اوسکا دم بولنے والا کرتا ہے
کرتا ہے ایک نگاہ طرف سخت پتھر کے
دکھلاتا ہے بہت جوہر لال کے رنگ
ہوتا ہے نرم اور نازک دل سخت
دل تنگ ہوتا ہے مثل آسمان کے کشادہ
باہر لاتا ہے دل سے ایک دم
شور کرتے ہیں لوگ مثل آواز
جاتا ہے شور اوسکا طرف آسمان کے
مثل بلبل کے باہر لاتی ہے ہوا سو آواز

ز هر چار جانب سوی آن معطاف
شتابند مردم ز بهر طواف

بقربان آن قبلهٔ با صفا
کنند هر کسی جان و دل را فدا

ز اسمای مقبول رب کریم
بود نام آن شاه عبد العلیم

ذکر رفتن فقیر در قصبهٔ محمد آباد برای زیارت حضور پرنور

بشیر سحر کار جادو بیان
بسحر جادوگری گشت آتش فشان

مگر جادوش بود سحر حلال
که بود از سر صدق معجز مقال

بمن چون زد آتشین گرد کار
شد اندر رگ و ریشه من شرار

صباحی چو خادم نزدیک و دور
بگسترد ناگه مصلای نور

چو مهر درخشان بسوز و گداز
ز خلوت گه شب برون کرد ساز

من از خانه بیرون شدم در شتاب
دویدم سوی شاه والا جناب

دل خویش را فدیه ساختم
بسوی قبلهٔ با صفا تاختم

مگر جادو اوسکا سحر حلال تھا
کہ گفتار اوسکی صدق سے معجزہ کے
طور پر بات کرنیوالا
مجھکو مثل شرارہ آتشی کے کیا
کام ہوا رگ و ریشہ مین
ہمارے انگارا

مناسب بہت آپ کی گردن مبارک کی
خوبی و باریکی سے برابر و بلند
بال سے شیشۂ سینہ پاک کا صاف
لیکن خط بال کا ناف تک
ہتھیلی ہاتھ کی اور تلوا پاؤں مبارک
پیدا الیشم کا بہت نرم
بطور حریر بہشت کے
میانہ قد گیہوں رنگ بدن کا
بطور سبز سرو تازہ درخت
باغ بہشت کے
تمام بدن بطور آئینہ کے
چمکتا ہوا زنگ
اور زنگ سے غلظے سے پاک
عمامہ سر پر صندلی و بدن پر
صاف ایک قادری پیراہن

مناسب گردن ارجمند — بحسن و لطافت ز صنوبر بلند

ز مو شیشهٔ سینه پاک صاف — ولیکن خط موئے تا ناف

کف دست و پا مبارک سرشت — بسی نرم تر چون حریر بهشت

میانه قد و سبز رنگ بدن — چو سرو سهی سبز باغ عدن

همه تن چو آئینه تابناک — ز زنگ و ز آلایش زنگ پاک

عمامه بسر صندلی و به تن — مصفّی یکے قادری پیرهن

ببالای آن نیمی تار پود — عبای ز پشمینه سبز بود

ازارش ز صفرا گل زرد رنگ — ولی اندکی جانب ساق تنگ

بپایش همان جعفری پاپوش — رو مال سیه صوفیانه بدوش

بدل گفتم ار شاه آل رسول — چو رحمت کند بر درِ من نزول

تن و جان بدست شه با کمال — فروشم سراپا چو جان بلال

کنم بیعت خویش در دست پیر — دهم دست خود تا شود دستگیر

ولیکن بپیر خرف ازان	نراندم زروی ادب زبان
بگر حضرت پیر گردون سریر	فرو خواند مکتوب لوح ضمیر
سوی من نظر کرد شاه زمن	بپرسید از من نشان وطن
بحکم ادب برگشادم زبان	پس از مسکن خویش دادم نشان

ذکر قدوم حضور پر نور در قصبه ولی پور

باستاد چون سرو باغ جنان	بجنباند لبها گهرفشان
که تا پیش شاه فرخنده کیش	بر حضرت شاه کردند پیش
چو مهر درخشان فروزنده چهر	درخشید بر مرکب چون سپهر
دگر چون کواکب بزرگان چند	حوالی بدر درخشان شدند
ز تاب تجلی رخسار پیر	خذف ریزها گشت بدر منیر
بخاک رهش جلوه طور شد	همه ذره ها کوکب نور شد

جنبش سے کرتے کے دامن کے وقت کا نٹا کے ہوا پھول چمن میں اوسکی خوشبو سے وقت گل کے پھول ہوا باغ میں معطر ہوا آسمان کا خوشبو دار دماغ جیسے ہوا ہے اسکے دروازہ پر بادشاہ محراب و طاق تو چمکا ہے طاق آسمان سے کے اوسوقت ہوئی زمین بزرگ آسمان سے زیارت کی جگہ ہوئی آدمی و جنات و فرشتوں کے گھاس زمین کی ہوئی سو زبان سے لب شاہ کے تسبیح خوان لال رنگ لب سے اوس نے دیا ایسا رنگ کہ ہوا پھول

ز جنبیدن دامن پیرهن	که خار گر دید گل در چمن
ز بویش هم غنچه گل شد بباغ	بسے شد فلک را معطر دماغ
چو شد بر درم شاه محراب و طاق	درخشید چون طاق نیلی رواق
همان شد زمین افتخار فلک	زیارتگه جن و انس و ملک
گیاه زمین گشت با صد زبان	ز عکس لب شاه تسبیح خوان
لب لعل رنگش چنان داد رنگ	که گردید گلرنگ خشت و سنگ
چو شد پرتو افگن قد پاک پیر	ستون استن کعبه را شد نظیر
ز ظلمت بیت من دور شد	ز نور قدم بیت معمور شد
چو بر تخت من شاه را شد جلوس	چو تخت سلیمان شد از پابوس

ذکر بیعت فقیر بر دست مبارک حضور پرنور

نخستین درآمد نسیم دهن	زمین مکان شد بهشتی چمن

گدا را شهنشاه دین پیش خواند — دو زانو نشست و دو زانو نشاند

پی دستگیری افتاده زار — کشید از بغل دست بیچارگا

بگفتا انچه گویم نخستین شنو — بگوی همان انچه گویم بشنو

چو بر دست مسکین ید شاه گشت — ید بنده تحت ید الله گشت

بحکم شهنشاه خواندم نخست — تعوذ و تسمیه باری درست

پس استغفر الله تا اختتام — بآمنت سه بار خواندم تمام

مرید شه پاک غوث عظیم — شدم بر ید شاه عبد العلیم

ولی هر یکی را بهندی زبان — بحکم شهنشاه گفتم عیان

پس آن مهر سر پنجه شاه دین — درخشید از مشرق آستین

بگردید مهر کف ارجمند — سوی گنبد طاق گردون بلند

صف نوک مژگان فرخنده کام — نموده سر طاق ابرو قیام

ولی مردم دیده دور بین — شده سوی محراب عرش برین

مرید بادشاہ پاک حضرت غوث اعظم کا ہوا میں اور ہاتھ پر شاہ عبد العلیم کے لیکن ہر ایک کو ہندی زبان میں حکم سے شاہ کے کیا ظاہر پس وہ آفتاب پنجہ شاہ دین کا چمکا جانب چمک سے آستین کے ہوا آفتاب ہتھیلی پیارے کا طرف گنبد طاق آسمان کے اونچا صف پلکوں کے بال کی مبارک کہ قیام کیا اوپر طاق ابرو کے کھڑا ہونا لیکن پتلی آنکھ دور دیکھنے والی کی ہوئی طرف محراب عرش اوپر کے

لب لعل جنبید بهر دعا | چو من زنده گردید ارض و سما

دعا بود زیر لب مستجاب | اجابت ز بالا شد اندر شتاب

ز دست شفا مبارک دعا | بجان و تنم شد ز هر سو شفا

چنان در دمید آن مسیحای من | که روح رمیده در آمد به تن

عنان شد ز سوی فنا تافته | قوی از سر نو بقا یافته

شد اندر تن زار تاب و توان | من از صحبت پیر گشتم جوان

ز گفتار شیرین او دو کلام | دل من در آمد بهوش و قرار

برون شد غم و هم درون شد سرور | دلم شد خمی از شراب طهور

بفرمود بر من چنان یک نظر | که باشد از ان تا قیامت اثر

ذکر تعلیم حضور پر نور به فقیر

پس آنگاه آن پیر کامل حکیم | مرا کرد تعلیم ذکر عظیم

ز نفی و ثبوتست ترکیب آن — ولیکن بود اسم اعظم در آن

در آن قوت قهرمان خداست — ظهور تجلی شان خداست

کند کس چو یکبار ذکر عظیم — شود نفی هفتاد رنج الیم

شود نفی آن دافع هر بلا — ثبوتش بود هر مرض را دوا

دهد قوت دل دماغ و جگر — نماند دگر هیچ خوف و خطر

شود نفی اوهام نفس لئیم — دگر شر وسواس دیو رجیم

شود پاک بیباک راه سلوک — ز دزد و ز رهزن وهم و شکوک

شود جلوه گر نور ذات قدیم — تجلی شان علی عظیم

بفرمود شاهنشه با خبر — که باشی تو اندر وطن یا سفر

نگهدار آن کز من اندوختی — دوامش کنی آنچه آموختی

که باشد بهادر ره تو رفیق — که اول رفیق است ثم الطریق

ز رنج و بلا وا رهاند ترا — که آخر بمنزل رساند ترا

ترجمہ

ولیکن میری طرف سے یہ نصیحت * کہ ساتھ طریقہ حضرت مصطفیٰ کے کام باندھو

ولیکن ز سوی من این است پند | که با سنت مصطفی کار بند

بهر دوری خویش و نزدیکی | سبکبار باشی ز دوئی و پری

بود شوق دیدار رویش گر | نظر بر دل خویش دار ای پسر

بجائی مرو تا نگوید دلت | بجو آن کسی را که جوید دلت

ذکر برزخ حضور پیر نور

چو ابدال حق سید پاک حال | بپیشِ [illegible] قوت امتثال

مثالش همیشه همراه داشت | بجای خودش همره من گماشت

پس آن برزخ پیر من جلوه گر | بهر سفر گشت با من قرین

درون برون زمین و فلک | همی آمد و شد چو روح و ملک

همی بود با من بذات نفیس | بجلوت انیس و بخلوت جلیس

چگویم که آن پیر تصویر بود | که نور خدا صورت پیر بود

بیان رونق افروزی حضور پرنور کا جہانگیر آباد پر بحکم غیبی اور وفات حضرت ایشان کی

ذکر رونق افروزی حضور پرنور بر کوه جہانگیر آباد بحکم غیبی و وفات حضرت ایشان

چو شد جلوه گر آن شه بیکمال ز طے منازل بشهر بهوپال

وز انجا شد اندر جهانگیر باد دران جا رخت سفر را نهاد

بفرمود شاهنشه با خبر که خواهد شد اینجا وطن مستقر

چو شصت و شش و دو صد و یک هزار ۱۲۶۶ ز هجرت بر آمد ز روی شمار

گذشت از محرم ثلث و عشر ۱۳ که شد شاه را آسمانی سفر

چو جان از جهان در سفر رو نهاد تنش را وطن شد جهانگیر باد

ذکر مقبره حضور پرنور

ذکر مقبره حضور پرنور کا

جنوب بجهوپال است کوه جهاد | شد آباد بر وی جهانگیر باد

جهانگیر با دست بر کوهسار | بر آن سید پاک را شد قرار

بسنگ صفا کوه هم سنگ شد | زمین با طوی صفا همرنگ شد

کنون ست آن کوه چون کوه طور | که شد جلوه گر از تجلی نور

ذکر فنافی الشیخ بر دو صور

چو شد ماه در پیر گردون فنا | همان صوفی شمس را شد بقا

شد از سیر خورشید تا نیم روز | زمین آسمان و جهان پر ز سوز

من از مجلس عام برخاستم | همان خلوت خاص آراستم

دل از کار عالم فراغت نمود | تن و جان من استراحت نمود

همان سیح من کار ظاهر گذاشت | بتدبیر باطن توجه گماشت

تنم بود بر بستر خوابگاه | نظر داشتم سوی عرش اله

ذکر فنافی الشیخ کا اور دو صورت کا

بدیدم که آن برزخ پیرمن
چو روح مقدس در آمد بتن

رگ و ریشه ام پر ز تاثیر شد
سراپا تنم صورت پیر شد

نه من بودم آنجا نه تصویر من
همه بود جان و تنم پیر من

ازان پس دگر حالتی گشت پیش
چو آئینه دیدم تن از خویش

تن من برون و درون پیر بود
تو گوئی در آئینه تصویر بود

بیان خلافت اویسیه روحانیه

سپاس خداوند فرش زمین
خداوند کرسی و عرش برین

بر و ذره خاک ابر فلک
بشر را بزرگی دهد بر ملک

کند وادی ام مقدس طوی
بکوهی دهد جلوه خویش را

بکعبه نماید چنان احترام
که گردد جهان قبله گاه انام

گهی بر درختی نماید جمال
بسنگی نماید ظهور جلال

بیان خلافت

گزیدند اورا دو پاک نور | بنور مقدس نماید ظهور
چه گویم یکی افتخار زمین | که شد در زمین سید المرسلین
مه و مهر افلاک و عرش برین | گزیدند هر یک ازان طواف زمین
کرارا گزیدند وارث پادشاه | و هم حشمت و ملک و تخت و کلاه
چو شد سپهر درخشان تمام | قمر کرد و مهر خلافت قیام
همان بر مصلای گردون نشست | با انجم سر انجمن حلقه بست
بنوری که از پیر خود یافته | دل آسمان و زمین تافته
پس از ذکر و فکر و نماز عشا | بیاراستم خلوت خویش را
همی خفتم و دیدم اندر منام | که در مسجد پاک دارم قیام
شه اولیا نور ذات قدیم | همان حضرت شاه عبد العلیم
لباس خلافت بدست یمین | بمسجد رسید از بهشت برین
عمامه یکی صندلی رنگ بود | دگر صوفیانه رومال کبود

عمامه بدست مبارک نخست | به بست از کرم بر سر من درست
رومال سبز شاه والانژاد | بدوشم ز دست مبارک نهاد
برحمت شهنشاه فرخنده کیش | بمالید بر پشت من دست خویش
بفرمود آن سرور اولیا | که امروز دادم خلافت ترا
تو از جانب من خلیفه شدی | کند خدمت من که اکنون توی
پس آنگه سفر کرد پیر کریم | ز فرش زمین سوی عرش عظیم
چو کردید ابدال حق را سفر | شب قدر را گشت من سحر
چو بیدار گشتم من از خواب خویش | غم هجرت شاه کردید پیش

ذکر خلافت غوثیه چشتیه و طریقه عطا خلافت

روانه شدم از وطن در شتاب | سوی مسکن شاه والا جناب
همان نور چشم شه مشرقین | مربی کامل عنایت حسین

من از مسکن چو در سیدم بشام | کنار ٹونس در سدھاری مقام
دران دیہہ پاک رفتم ز راہ | چو دیدم دران جلوہ گر بود شاہ
دل از دیدن شاہ مسرور شد | پریشانی حس من دور شد
دران بزم یاران مرا خواند پیش | بسے کرد بر من عنایات خویش
بفرمود از بهر تو آمدم | مقیم سدھاری برای توام
سدھاری مبارک بود جایگاہ | دران بارہا جلوہ گر بود شاہ
ز نعلین او خاک او پاک شد | مکانات آن سر بافلاک شد
غبار رہ آن مبارک سرا | بود سرمہ دیدہ اولیا
غرض شب گذشت و در آمد پگاہ | گذر کرد ہر یک سوی سجدہ گاہ
دران روز آن شاہ والا مقام | بفرمود از بهر من اہتمام
کہ تا شد مہیا ز مال و منال | ز شیرینی و عطر مال و منال
بسے فرش گردید آراستہ | بر آن مسند و تکیہ پیراستہ

ترجمہ — میں اپنے مکان سے پہنچا شام کو پاس ٹونس کے کنارے جو سدھاری کے مقام میں ہے * اس پاک قصبہ میں گیا میں راہ سے * جب دیکھا میں نے تو اوس میں روشن کرنیوالا شاہ تھا * دل دیکھنے سے شاہ کے خوش ہوا * پریشانی میرے حواس کی دور ہوئی * اوس مجلس میں یارون کے سامنے مجھکو بلایا * عنایت بہت کیا مجھپر اپنی * فرمایا کہ تیرے واسطے آیا ہون میں * ٹھہرنیوالا سدھاری میں تیرے واسطے ہون میں * سدھاری برکت کی جگہ ہے * اوسمین چند بار روشن کرنیوالا تھا شاہ عبد العلیم * اوسکی خاک اوسکی جوتیون سے پاک ہوئی * اوس قصبہ کے مکانات پہنچے آسمان تک * غبار اوس مبارک قصبہ کا سرمہ ہوا ولیون کی آنکھ کا * غرض رات گذری اور آئی صبح * گذر کیا ہر ایک نے سجدہ گاہ کی طرف * اوس دن وہ شاہ عالی مقام نے [illegible] واسطے میرے [illegible] مال و منال [illegible] عطر و مال [illegible] فرش [illegible] آراستہ [illegible] مسند و تکیہ [illegible]

زمین گشت روشن ز شمع و چراغ — شد از عطر و خوشبو معطر دماغ

پس از مغرب و از عشا پیشتر — بُد و بس مبارک ز روی خبر

دران وقت کردند یاران هجوم — نمودند مانند ماه و نجوم

دگر جمله انجم مگر بود شاه — چو ماهِ منور دران بزمگاه

مرا شاه بر مسند خود نشاند — خود آنگه لب مسند خویش ماند

دران هم یاران شه با کمال — عطا کرد بر من رومال و شال

نخستین شه پاک از دست خویش — مرا سکه چند آورد پیش

دگر هم دران وقت یاران چند — شریکش بزر دادن من شدند

چو شیرینی و عطر و خوشبو دگر — به مجلس نهادند پیش نظر

شه من ان فاتحه خواند پیش — بارواح پاکان پیران خویش

چنان برکشید از دل خویش آه — که جنبید زنجیر پیران راه

پس انگاه فرمود شاه زمن — دعا بهر اجرا فیضان من

ذکر مناجات اور دعا جاری ہونیمیں فیضان روحت کے

ذکر مناجات و دعا اجرا فیضان

درون برون پا نهد هر کجا | ز تاثیر این دور گردد بلا
چو هر شفا دم کند یا دعا | به بیمار گردد دران دم شفا
چو همت کند سلب گردد گناه | دل باز گشته بر آید براه
ازان سلب گردد عذاب قبور | دران رحمت حق نماید ظهور
اگر دست گیرد شود دستگیر | بهمراه او روح پیران پیر
نگهبان شود سید انس و جن | مریدش ز هر سو شود مطمئن
بذکر تو باشد چنان مشتغل | که گردد ازان نفس شیطان خجل
بذکر تو جنبد دلش چون زبان | بجنبد رگ و ریشه تن ازان
سراپا بذکر تو گردند نور | دران نور تابان نمای ظهور
مگر دائمی تا نگردد حضور | اجل الا ازیشان همیدار دور

ذکر و دعا اجراء فیضان بے ہمت

کرامت دہد کو بزنبور نیش ‌ ‌ کند گرگ مردہ را ہمچو خویش

دہد قوت جذب و القا کثیر ‌ ‌ کند صوت و سیرت مثل شیر

دہد آنکہ ادراک سیماب را ‌ ‌ ز گرمی سردی و طوفانہا

دہد علم و ادراک مانند شاہ ‌ ‌ کہ تا گفتہ داند سپید و سیاہ

کند ہر کسے کو توجہ بدل ‌ ‌ بزنجیر پیران شود متصل

شود منسلک کو بزنجیر این ‌ ‌ شود پیر و سید المرسلین

درین سلسلہ حلقہ اولین ‌ ‌ بود حضرت رحمۃ العالمین

چنان یکدگر حلقہ ہای پسین ‌ ‌ مسلسل کن از حلقہ اولین

کہ تا در کشد حلقہ اولین ‌ ‌ دگر حلقہا را بہشت برین

نخستین رسد چون بدرگاہ ‌ ‌ رود ہر یکے در حضور الٰہ

بجنبان یکی حلقهٔ واپسین | که جنبد ازان حلقهٔ اولین
مگر آنکه شیطان شود شادمان | حبیبت نه رنجیده گردد ازان
خدایا حبیبت خرسنده باد | عدو تو از رنج کاهنده باد

بیان سفر دهلی و واقعات راه

بدم هوش من بود شام و سحر | نظر بر قدم داشتم در سفر
ولیکن سفر بودم اندر وطن | بخلوت شدم در لب انجمن
اگر این سفر بود با جان و تن | که تن در جهان روح را شد وطن
ولیکن چو گردد وطن در سفر | بخلوت شود خاص نیز دگر
کسے کو سفر کرد در زیر زمین | بزیر زمین گشت خلوت نشین
بزیر زمین کو وطن ساخته | بروحانیان انجمن ساخته
چو در زندگی مرده گردد کشته | بود در مقام وطن در سفر

ترجمہ

بیان سفر دلی کا اور واقعات راہ کے

دم سے کے ساتھ ہوش میرا تھا شام و صبح کو چہ نظر قدم پر رکھتا تھا میں سفر میں

۳۸

که گردد بر روحانیان پیش بین | بزیر زمین و بعرش برین
کند گفتگو با بروح و ملک | گهی بر زمین و گهی بر فلک
بدیدار اهل وطن در سفر | بدل آتش شوق پر اشد اثر
ز بهر زیارات پیران خویش | مرا سود دلی سفر گشت پیش
سراپا شدم در لباس گدا | که تا بهر کسی نشناسد مرا
رومال سیاه و گلیمی بدوش | دلی بود با جوش لبها خموش
سفر گرچه دارد صفات سقر | ولیکن مرا بود فتح و ظفر
بر او منزل کشف و شهود | بی همت حق مرا رو نمود
بود شرح آنها به تحریر طول | مبادا که آنی مرا بوالفضول
ازان میکنم قصه چند پیش | باظهار شکر خداوند خویش
که با من بماند خداوند من | رفیق سفر هم انیس وطن
قریب است با من بقرب عجیب | که هست از رگ ریشه من قریب

محیط است هر دم بجان و تنم | درون و برون هست او من تنم
همان دست کارست و پا خرام | بود چشم و گوش و زبان و کلام
اگر هر سر موی گردد قلم | ثنایش کند تا قیامت رقم
ولیکن نباشد یکی از هزار | که بر من بود منت بیشمار
چو در منظر رفتم اندر سرای | شدم از پے خواب خلوتگرای
برستم ز کار سرای سپنج | ببستند بر من در پنج گنج
کشادند بر من در لامکان | ز بهر تماشای روحانیان
بدیدم که شخصی بر آمد ز تن | بایستاد خاموش پایین من
بموی پریشان و رنگ سیاه | همی کرد سوی تن من نگاه
ز هیبت تن من طپیدن گرفت | رگ و ریشه من پریدن گرفت
دگر صورتی سوی بالین نمود | که از سینه من برون گشته بود
سراپا تن پاک بلور بود | ازو رشته سوی تن دور بود

اگر میرا ہر بال ہو قلم
تعریف اوسکی کرے قیامت
لیکن نہ ہو گا ہزار ایک ہے
کہ مجھ پر ہے احسان اوسکا بیحد ہے
جب ایک مقام میں گیا

پس از دیدن خویش و دیدارِ این | همه باز گشتند سوی وطن
ندیدم چنین قوت بال و پر | چنان در پرانیدن روح دگر
بدین قدرت و هم بدین یاوری | نماینده قدرت قادری
بدین شوکت و شان و حسن و جمال | که نا دیدگی از وهم و خیال
پئے دیدن کودک جان نثار | همی آمدند از وطن بار بار
ازین رو همی شد درین راه دو | دم رنج راحت که هم سفر

ذکر رسیدن فقیر بمقام دهلی بروضه مقدس حضرت صوفی آبادانی صاحب و واقعات آنجا

بدهلی رسیدم ز راه سفر | نمودم همه شهر را یک نظر

ترجمہ

بعد دیکھنے اپنے اور پیر کا دیدار کے مجھ سب پھر گئے طرف وطن کے نہیں دیکھا ہے ایسی قوت بال و پر کی ایسا زور یاوری دوسری روح میں اس حکایت اور اس یکتائی دیکھا تو اسے قوت قادر ہوں کی اس شان و شوکت و صفت جمال و صورت کے کہ نہ آوے کسی کے وہم و خیال میں واسطے دیکھنے فرزند جان نثار کرنے والے کے آتے تھے وطن سے دفعہ آسودہ ہوتی تھی اس راہ دور میں وقت

ذکر پہنچنے فقیر کا مقام دہلی میں روضہ پاک حضرت صوفی آبادانی صاحب کے اور واقعات اس جگہ کے

پہنچا میں دہلی میں راہ سفر سے دیکھا سب شہر کو ایک نظر

بملتان همی بود پیر هدیٰ — همان حضرت سید زکریا

بحکم خدا و بحکم نبیؐ — بتعلیم نوشاه امّی ولی

ز ملتان براه سفر تاخته — بدهلی رسید و وطن ساخته

پس از تربیت کرد تعلیم او — عطا کرد نور امانت بشاه

ببخشید تاج و خلافت بهر — که شد هفت اقلیم فرمان پذیر

بزد سکه بر قلب هندوستان — که هندوستان گشت جنت نشان

چو بیدار گشتم پس از نیم شب — بسے دیدم از قدرت پاک رب

ز گور اباوائی ارجمند — سوی آسمان شعله شد بلند

عیان شد که اندر زمین ست مهر — رود پرتو آن بسوی سپهر

دگر شعلها از دگر گورها — همی رفت همراه او بر سما

زمین آسمان پر ز انوار شد — به اندر روز روشن شب تار شد

در ان شب نیامد کسی نزد من — نپرسید از من نشان وطن

ملتان میں رہتا تھا پیر راہ دکھانے والا ۔ ہی حضرت سید زکریا ۔ حکم سے خدا اور حکم سے نبی کے ۔ واسطے تعلیم نوشاہ مادرزاد ولی کے ۔ ملتان سے سفر کی راہ میں دوڑا ۔ دہلی میں پہنچا اور اپنا وطن بنایا ۔ بعد پرورش کے کیا تعلیم راہ کی ۔ عنایت کیا نور امانت کا شاہ اباوائی کو ۔ بخشیا تاج اور خلافت کا ۔ کہ ہوا ساتوں ملک حکم قبول کرنے والا ۔ مارا سکہ دل پر ہندوستان کے ۔ کہ ہندوستان ہوا جنت کی نشانی ۔ جب بیدار ہوا میں بعد آدھی رات کے

۴۷

بہت سی دیکھی میں نے قدرت رب پاک کی ۔ گور اباوائی پیارے سے ۔ آسمان کی طرف ایک شعلہ بلند ۔ ظاہر ہوا کہ زمین کے اندر ہے سورج ۔ جاتی تھی اسکی روشنی آسمان کی طرف ۔ اور دوسرے شعلے دوسری قبروں سے ۔ جاتے تھے ساتھ اس کے آسمان پر ۔ زمین و آسمان نور سے بھر گیا ۔ روشن روز سے شب تاریک ۔ اس رات کوئی میرے پاس نہ آیا ۔ نہ پوچھا کسی نے مجھ سے نشان وطن کا

ذکر خواب حضرت شاہ شرف الدین دہلوی الطاف فیض ایشان باتصال سینہ بسینہ

چو شب دو دم از دم صبحگاہ — دو دیدند مردم سوی خانقاہ

ز ہر کس بہر سو چو دریافتند — بجز من ہمہ مہمان دگر یافتند

پس آمد ازان ہر یکی پیش من — بپرسید از من ز راہ وطن

بگفتم کہ شرقی گدا گر منم — ز زنجیر پیران مسلسل شدم

ز صوفی ابادانی شاہ دین — منم در عدد حلقہ چارمین

شدم حلقہ در گوش پیر کریم — ہمان سید شاہ عبد العلیم

بگفتند آنان کہ شیخ کبیر — بود شرف دین شاہ صد سالہ پیر

ذکر خواب حضرت شاہ شرف الدین دہلوی کا اور انکے فیض کا سینہ بسینہ

جب رات گئی کیا جاگا صبح کے وقت دو آدمی خانقاہ کی طرف آئے ایک آدمی سے ہر طرف جب دریافت کیا سب ہوا کے دوسرا مہمان نہیں پایا

پھر آیا اون لوگوں میں سے ہر ایک آگے میرے پوچھا مجھ سے راہ و وطن سے کہا میں نے کہ پوربی فقیر ہوں پیروں کے سلسلہ میں داخل ہوا ہوں حضرت صوفی ابادانی شاہ دین سے پھر میں ہوا شمار میں کڑی چوتھی ہوا میں غلام حضرت پیر بزرگی کا پھر کہا حضرت شاہ عبد العلیم کہا لوگوں نے کہ پیر بزرگ شیخ شرف الدین شاہ صد برس کا پورانا پیر

چو شد آشکارا بیاض پگاه | فرستاد ما را سوی خانقاه

گرفتند از شوق دست فقیر | ببردند در پیش روشن ضمیر

نگشتم بحکم ادب متصل | نظر سود آن پیر بینادل

مسافر بیا پیش اهل وطن | ز شوقت چو آن گشت پیرهن

طفیل تو دیدند جسمانیان | بسی رونق بزم روحانیان

مرا از کرم پیر در بر کشید | چو برق تپان از دل جان تپید

ز جنبیدن پیر جنبید فرش | بجنبید کرسی بلرزید عرش

چنان از نهادش برآمد خروش | که روح و ملک بر فلک در خروش

دران جذبه و جوش فرمود پیر | که دادم ترا این کلاه و سریر

سپردم بتو مایهٔ خویش را | که بود از آبا دادی پیشوا

ز بار امانت سبکدوش شد | ازان جذبه و جوش خاموش شد

مرا کرد رخصت سوی خانقاه | برون آمدم من دران وقت شاه

ترجمہ

حضرات قادریہ و نقشبندیہ و چشتیہ کے مزارات کی نسبت کا ذکر

مجھکو ہر وقت دن رات بارہ پہر سیر و سفر تھا چلنا پھرنا * بہت پانی آگ ملایا ہے * ایک دم نہیں آرام کیا ہے * تلاش کرنے سے ہر طرف پکارا ہے آواز ہر گلی و کوچہ میں * کبھی روضہ قادری کا جاتا تھا * پلکوں سے موتی آنسو کا پروتا ہوں *

ذکر نسبت مزارات حضرات قادریہ و نقشبندیہ و چشتیہ

بہر پل شب و روز اثنی عشر
مرا ہر گہے بود سیر و سفر

ز روی ہوا خاک کہا بجنیم
بسے آب و آتش در آمیختم

زبانے نیا سودم اندر جستجو
بہر سو زدم نعرہ ہا کو بکو

گہی روضہ قادری رفتمے
بمژگان دُر اشک را سفتمے

بسے دیدمے شعلہ آتشین
کہ ترسد ازان آسمان و زمین

ز روز ازل کوہ لرزد ازان
بمحبوب سبحان سپرند آن

ہمان آتش عشق محبوب من
بود در دل قادری شعلہ زن

ہمان نور ہمراہ باشد بگور
نماید بسا جلوہ کوہ طور

نماید گہے آن تجلی برق
کہ سوزد دل آسمان از شرق

نماید بیان رنگ محبوب من
گران رنگ گہ دو بتن پیرہن

گهی بودم اندر ریاض بهشت
زیارتگه پاک اربابِ چشت

بسی از خم چشت می نوش کرد
دلم صوت سرمد همی گوش کرد

که آن صوت سرمد عیان شد کنون
برون آید از پرده ارغنون

دمی در رگ نای نی در سرود
شد از تار تنبور ترکان پدید

زنقاره گوید که بودم درون
شدم در درون و مسیدم گونه گون

گهی رفتم آن درگه ارجمند
زیارتگه پیر و نقشبند

فرو رفتم اندر بساط عدم
که آنجا نبود هیچ کیف و کم

نباشد در آنجا زمان و مکان
نه کوه و شجر انجم و آسمان

نه نار و نه نور و نه آب و هوا
نه جسم و نه رنگ و نه صوت و صدا

در آنجا بود پاک بیرنگ نور
که گویند آنرا مقام حضور

ذکر خواب برادران طریقت دلدار علیخان

۴۹

کہ وہاں نہ کچھ مزہ اور نہ ذوق ہے نہ وہاں زمانہ اور نہ مکان ہے نہ پہاڑ اور درخت اور ستارا اور آسمان ہے نہ آگ ہے نہ روشنی ہے نہ پانی ہے نہ ہوا ہے نہ بدن ہے نہ رنگ ہے نہ آواز ہے نہ راگ ہے وہاں صاف بیرنگ روشنی ہے کہ کہتے ہیں اسکو مقام حضوری کا

ذکر خواب اکابر اور طریقت دلدار علیخان

ترجمہ غازیپوری کے طرف وطن کے اور لوٹنا فقیر کا

پیر بزرگ کے ایک مریدوں میں سے حضرت شاہ عبد العلیم کے

کہ دلدار علیخان تھا غازیپوری ہا ساتھی میرا دوستی اور رنج اوٹھانے میں جب خاک جوتیوں کی حضرت پیر زمانہ کے سرمہ ہوئی دلدار علیخان کی آنکھ کا اوس سے آنکھ دلدار علیخان کی ہوئی دوربین دیکھنے والی کہ دیکھتے تھے آسمانوں اور عرش بزرگ کو

غازیپوری رجوع فقیر طرف وطن

یکے از مریدان پیر کریم ۔ ہمان حضرت شاہ عبد العلیم

کہ دلدار خان بود غازیپوری ۔ رفیقم بدلداری و غمخوری

چو از خاک نعلین پیر زمان ۔ شدہ سرمۂ چشم دلدار خان

ازان چشم دلدار شد دوربین ۔ کہ میدید افلاک و عرش برین

ز نور دل پیر عالی جناب ۔ بسے ذرۂ خاک شد آفتاب

ز اشراق آن مہر ماہی منیر ۔ بسے ماہ گردید و انجم کثیر

ازان خطۂ خاک ہندوستان ۔ کنون ہست روشن تر از آسمان

غرض نیم شب خان مراقب نشست ۔ سر روزن خانۂ حس ببست

نظر بر سر شیشۂ دل گماشت ۔ کہ دل آلۂ دوربین پیش داشت

ازان دید حال زمین آسمان ۔ برو شد عیان کار و بار جہان

چو از دیدن ملک دل بازگشت ازان دیدبا من سخن ساز گشت

که هجران تو آتش افروخته بسے خرمن اندر وطن سوخته

بسوز دل از دود پر شد دماغ جگر ها گل لاله سان داغ داغ

بیاد تو خون درون شد برون کزان چشم خال تو شد لاله گون

سر پاک با خاک آلوده گشت زسجده زمین و جبین سوده گشت

جبین بر زمین است و چشم پر آب که بیند ترا در وطن از شتاب

شد از جذب اهل وطن سیر من زغربی سفر سوے شرقی وطن

شدم در وطن مردمان تاختند عزیزان بسے انجمن ساختند

ذکر سفر و قیام فقیر در شهر جونپور بهمراهی

سپاهی حکیمے رفیق سفر که رنج سفر کرد گنج ظفر

برد از دل کوه بالا بخار که گرد دهان دود ابر بهار

پچھم کے سفر سے طرف پورب کے وطن میں گیا میں وطن میں دور سے آدمی سب بہت عزیزوں نے مجلس آراستہ کیا

ذکر سفر اور ٹھہرنے کا فقیر کے شہر جونپور میں بیچ ہمراہی سپاہی کے

بیالا همان ابر گردد مطر ... رسد بر زمین بنده گردد شجر

فروزد چنان رنگ گل در چمن ... که گردد زمین بر فلک خنده زن

بود آن خداوند فضل عظیم ... که فضلش بود وصف ذات قدیم

کند فضل بی علت و بی عوض ... خداوند حاجت روای عوض

ز فرمان او بهر طفل صغیر ... به پستان شود خون مبدل به شیر

دم حاجت کودک بی سخن ... بود شیر پستان زن جوش زن

نجندان بود بهر طفل صغیر ... به پستان زن جوش دریای شیر

که دریای جود و عطای خدا ... بود موجزن در دل اولیا

کجا روح آن مهر دارد به تن ... که با بنده دارد خداوند من

نجنبد سر موی سراپای من ... بوی تا نگوید خداوند من

که جنبد تن از جنبش روح ما ... بود در بدن روح امر خدا

شد اندر دل من هوای سفر ... که بود آن هوا پیک رب البشر

چنان آن هوا آتش دل دمید
کزان شعلها در جگر سر کشید

ز سوز نفس در هوا شد شرار
برون شد ز باطن سکون و قرار

فزون شد دمبدم بود شوق سفر
که تا در جونپور کردم گذر

بشهر جونپور گشتم علیل
در انجا نهادیم رخت رحیل

ذکر مولانا امیر سید علی شاه جایسی و کمال احوال ایشان

شنیدم که درویش عالیمقام
بشهر جونپور دارد قیام

مبارک بود نام درویش پیر
امیر علی شاه روشن ضمیر

بجایس وطن مال و اسباب داشت
خدا را گرفت و همه را گذاشت

برای خدا از وطن شد بعید
جونپور را در ولایت گزید

لب گومتی مسجد کبریا
بود مسجد مستجاب الدعا

پس آن سید شاه آل رسول
دران مسجد پاک دارد نزول

تمہارا کرتا ہے نام بوڑھے فقیر کا
حضرت امیر علیشاه روشن دل
قصبه جائس میں وطن مال و اسباب رکھتا تھا
خدا کو لیا اور سب کو چھوڑ دیا
واسطے خدا کے وطن سے ہوا دور
جونپور کو اپنی ولایت قبول کیا
دریائے گومتی کے کنارے عبادتگاه خدا کی
ہے مسجد کا نام مستجاب الدعوات ہے
پھر وه سید امیر علیشاه کہ آل رسول ہیں
اوس مسجد پاک میں رکھتا ہے اوتارا

بود در مقامِ توکل فقیر	نه جنبید گاهی سوی باب امیر
به مسجد بماند قناعت پذیر	بنانِ جوین و بساطِ حصیر
بعلم و عمل کار دین ساخته	علم در شریعت برافراخته
ولی خدا عالم ارجمند	بود پیرو سنتِ نقشبند
ولی بود او در زمانِ قدیم	ندیمِ شهنشاه عبد العلیم
لب و ریاضت چنان پاک	که حس بصر چشم ادراک شد
نه شد در پیچ حس بد	کند درک سرِ دلِ مرد و زن
نگردد زبان آشنای کلام	مگر سید پاک داند مرام
چو رفتم دران مسجد مستجاب	که بود اندران شاه عالیجناب
بدل بود که زندگانی خویش	بپرسم ازان شاه فرخنده کیش
کنم باشم درین دیر تا چند روز	تنم ناتوان شد دلم پر ز سوز
ولیکن نشد بر زبان سر من	بدانست ناگفته شاه زمن

نشان شریعت میں بلند کر چکا ہو
دوست خدا کا عالم پیارا ہو
ہے تابع طریقہ نقشبندیہ کا وہ
لیکن تھا وہ اگلے زمانہ میں
ساتھی حضرت شاہ عبدالعلیم کا
کلام اور محبت سے ایسا پاک
علم کی آنکھ ہو گیا

سر از زانوی پاک بالا نمود
بدیدار من چشمها بر گشود

مرا دید و خندید و استاد پیر
بلطف و کرم شد مرا دستگیر

نشست و بگفت آن شه با کمال
که مونس است جانان بلا و جفا

مخور غم تو اگرچه رنج و بلاست
که بر دوستان دوست نشتر جفاست

فقیری که دارد چنین دستگیر
ز رنج و بلا آن نمیرد فقیر

ز عمرم بسی شد زمان فرید
شدم پیر لیکن نکردم مرید

نیامد کسی کو شود یار من
بدوش محبت کشد بار من

که دارم امانات پیران خویش
ز جود و عطای بزرگان خویش

کسی را چو لائق نه پنداشتم
سوی حکمت حق نظر داشتم

درین کار خاموش بودم بسی
که حکم خدا گوش کردم بسی

که ای سید پاک درویش پیر
بپیش تو آید جوان امیر

بود نام او کامل ایشان نام
بده نعمت خویش او را تمام

ترجمہ مجھکو تیرے خیال میں تین دن ہوا رات دن انتظار میں گذرا

ذکر عطا کرنا خرقہ مولانا امیر علیشاہ کا فقیر کو حکم غیبی سے اور رحلت ان کی

مرا در خیال تو سه روز گشت	شب و روز در انتظار گذشت

ذکر عطای خرقه مولانا امیر علیشاه بفقیر بحکم غیبی و رحلت ایشان

بیا ای امیر جوان نزد پیر	کر نعره لا امیر بهاب الفقیر
مبارک بود افسر ارجمند	همان خرقه و شجره نقشبند
بگیر ای جوان خرقه کهنه پیر	که حکم سیوم فرض شد بر فقیر
بگفت و بشوق تمام ایستاد	بمن خرقه و شجره خویش داد
بدل شد دهد آن شه با خبر	کلاه مدینه که دارد بسر
دگر سبحه مکه دارد بدست	ببخشد مرا کان بسی نادرست
چو راز دل من بدانست شاه	شتاب از سر خود کشید آن کلاه

آ تو اے امیر جوان پاس بوڑھے کے امیر چہ دروازہ پر فقیر کے مبارک ہو تاج پیارا وہی خرقہ و شجرہ نقشبندیہ [illegible]

[illegible]

ز دستِ کرم بر سرِ من نهاد | مرا سبحهٔ نیز در دست داد
بداد آن کتابی که در فقر بود | که نامش همی گفت سر الشهود
ز کارِ عطا چون فراغت نمود | دعا بهرِ من کرد و رخصت نمود
مرا شد فراقِ شهِ باکمال | همان سیدِ پاک را شد وصال

ذکر مقبرهٔ مولانا امیر علی شاه و فیض مزار ایشان و ادراکات قلبی و روحی و سری

بود قریهٔ طیب پر ز نور | کنارِ جون پور با زید پور
چو شد جانِ پاکش ز فرشِ زمین | روان سوی قندیلِ عرشِ برین
در آن موضعِ رحمتِ کردگار | تنِ سیدِ پاک را شد مزار
ترا گر بود شوق بهر کشود | ز القا و الهام و کشف و شهود

ببینی همه حال را در مثال ... بدانی از آنجمله اعمال و حال

زمین و مکان و جبال و شجر ... هم آب و هوا آتش و جانور

سحاب و مطر انجم و آسمان ... شود ذات انسان ممثل بر آن

چو این هر یکی هر که دارد کمال ... بود صورت ذات او در مثال

مگس صورت خاص طمع طعام ... شود موش از حرص مال حرام

همه حاسدان را تو خفاش بین ... پلنگ ار تو بینی بود اهل کین

چو کرگس بود آن گروه انام ... سگ پی مرده آید برای طعام

بود گرگ روباه مکر و حیل ... بود گربه از بهر موذی مثل

چو قرآن بود صورت حافظان ... بدان مسجد و کعبه را عالمان

هر آنکس که بر نیک لعنت کند ... ببینی که آن صورت سگ بود

هر آنکس که غیبت بود کار او ... بود صورت کژدم و مار او

ببین مرغ را گر بود خانگی ... بود صورت مردم دنیوی

بود هر که با کودکان و زنان — شود صورت خربدان بیگمان

شجر خاردار و ثمر زهردار — همه جانور موذی و جیفه خوار

نجس مسکه و چرک بدبوها — همه سحر و تصویر و بتخانه ها

بود آب شور آتش و دودها — همه صورت کفر کافر شمار

ولی را بود صورت گوسپند — چو ماهی بود عارف ارجمند

کبوتر چو قمری دگر مثل آن — بود صورت ذکر جهری عیان

چو از شیشه صاف بینی مکان — که باشد فنا دل روشن دران

بود آن مکان قالب ذاکران — همه نور ذکر است روشن ازان

در آغوش آرد چو زنبور نیش — کند کم کسی مرده را هیچ خویش

ز خشکی تو جهد کند کشته چون — ز بیضه شود بچه آید برون

دهد بیضها قاز بر کوهسار — که باشد بکشمیر و دیگر دیار

در انجا بسی برف بارد چنان — ازان قاز آید به هندوستان

ترجمہ

بران بیضها قاز دارد خیال | چو از برف خالی شود آن جبال
رود قاز آنجا ز هندوستان | ز بیضه برون بچه بیند در آن
سریر و مکان و ز حور و قصور | ز هر ظرف و ز باغ و طیور
ز آب زلال و ز شهد و ز شیر | شراب و کباب و غذای کثیر
ز شتر و ز اسپ و ز غلمان لبا | ز انگره چراغ و دگر شعلها
گل و برگ شاخ و درخت و ثمر | ز مسک و ز عنبر نسیم سحر
مه و مهر و افلاک انجم کثیر | بود صورت ذکر و ذاکر فقیر
ازینجا بود در جهان بر زمین | همه حلقهٔ ذکر جسد برین
بر رویای یوسف علیه السلام | پدر مادر و هم برادر تمام
همه صورت انجم و ماه و مهر | بسوی زمین آمدند از سپهر
گر از نور تجلی ترقی شود | ترا نوبت پیر روحی رسد
بجواب انچه بینی همان گر شود | تو دانی که رویا روحی بود

وضو و نماز و وظیفه درود / چو بینی بر و یا کنی در شهود
سوار و پیاده ره بحر و بر / بنوعیکه بینی روی در سفر
بر و یا چو بینی مکان و قبور / همه را به بینی بظاهر ضرور
بخواب انجم و ابر و باد و شجر / چو بینی به بینی تو از چشم سر
بود روح امر خدا بیگمان / که هرگز نباشد تغیر دران
شود آنچه رویای روحی بود / که روح از صفات ثبوتی بود
بخواب چنین آنچه بینی کنی / که باشد همان حکم رب غنی
چو رویای روحی بود زین قبیل / کند ذبح فرزند خود را خلیل
ز روحی اگر بر ترقی شوی / تو بر درگه پاک ستری شوی
دریجا بود قوت عقل و هوش / دریجا کشاید در چشم و گوش
شود قوت دیدن نورشان / شود عقل فهمیدن آن بیان
چو بر درگه پاک ستری شوی / چو موسی کلام خدا بشنوی

به بینی تجلی شان عظیم | که آنرا بسی دید موسی کلیم

ذکر حضرت گلزار شاه کشفی و حرارت همت عطای خرقه ایشان به فقیر

بشهر جونپور کردم قیام | بشهری مرا شهرها شد تمام
که شد رنگ افزا دل الله | بشهر جونپور گلزار شاه
کلان مسجد جامع جونپور | شد انبه مقدم شاه گلزار نور
چو رفتم دران مسجد بی‌نظیر | که بود اندران شاه و مردم کثیر
مودب نشستم دران بزمگاه | نظر سوی من کرد فرموده شاه
همی بینم از رو دید درست | که پیر تو همراه تست

پر جسمی دیکھیگا تو خدا کی شان
اوسکو بہت پسند ہے جیسا اوس
حضرت موسی کلیم اللہ نے
ذکر حضرت گلزار شاہ کشفی کا
اور انکی ہمت اور
اور عطا خرقہ کا فقیر کو

شہر جونپور میں قیام کیا
مجھکو

٦٣

کہ بہت رونق زیادہ کرنیوالا
دوست خدا کا شہر جونپور
میں حضرت گلزار شاہ تھے
بڑی مسجد جمعہ کی جو جونپور کی
ہوئی آنے سے حضرت
گلزار شاہ کے روشن تھی
جب گیا میں اوس مسجد
بےمثل میں تو دیکھا
اوسمیں گلزار شاہ اور آدمی بہت
ادب سے بیٹھا میں اوس
مجلس میں تو نظر
مہربانی کی اور فرمایا شاہ نے
دیکھتا ہوں میں صحیح
کہ تیرا پیر ساتھ ہے

همی خواهم از حسب تو بیچون   که من هیچ با تو بمانم بجان

بگفت و باستاد و آمد به پیش   کشید از سر پاک دستار خویش

بدست کرم بر سر من ببست   مرا خرقهٔ خویش داد و نشست

بمن گفت از روی لطف و کرم   که امروز من نیز با تو شدم

بسوی مریدان توجه نمود   در سینه آتشین برکشود

دمی کاندران سینه گرم داشت   سوی سینهاء مریدان گذاشت

دم از کورهٔ سینه نار بار   همی شد برون چون شرار از انار

چو در سینه هر مرید رسید   جهید و دوید و فتاد و تپید

بگفتن همان نام گلزار داشت   مگر سینه کورهٔ نار داشت

ولی نار او از تجلی نور   که شد جلوه افروز بر کوه طور

بسوی کسی کو همی دم دمید   چو موسی بسی جلوه طور دید

شد از حرق شرق اندران نار و نور   بسی دل که دک صوت کوه طور

ذکر مقبره حضرت گلزار شاه و فیضان آن

بملک اوده نزد جگدیس پور
بود قریه روشن پر ز نور

بس آن قریه پاک نامی بود
که مشهور از نام کشنی بود

دران مولد وهم مرقد پاک شد
ازان خاک آن سر فلاک شد

شود در دل تو تمنا بر آن
که گیری زگرمی گلزار جان

بدرگاه والای کشنی روی
بران روضه پاک حاضر شوی

باستاده تو فاتحه خوان بخت
نشینی بنوعیکه گفتم درست

رسد بر تو آن سوز گرمی شاه
نماید ترا زود یا دیرگاه

دماغ و جگر دل شود پر ز نار
رگ و ریشه تو شود نار نار

شود مغز تو خشک در استخوان
شود صورت شعله خون روان

شود در دل گرم چون دیگ جوش
ز کانون سینه برآید خروش

ذکر مزار حضور پر نور و فیضان آن
در باب رویت و همت صور مثالیه مراقب

کسی را که در قلب همت بود — ولیکن نه ادراک رویت بود
ز همت بمنزل رساند ترا — ولیکن نداند که رفتی کجا
طبیبی که آن می‌شناسد مزاج — مرض را نداند که شناسد علاج
کسی را که ادراک رویت بود — مگر در دل او نه همت بود
چنان کو بمنزل رساند ترا — مگر راه باطن نماید ترا
روی گر بتعلیم او نیک راه — بمنزل رسی و ندیدی کجا
چو خواهی که این هر دو حاصل شود — ترا رویت و همت حاصل شود
روی در سواد جهانگیر باد — گشاید در دل بر آید مراد

رسی چون بدرگاه پیر کریم | همان سید شاه عبدالعلیم

زپاها برون هر دو پاپوش دار | بهر کار سوی ادب هوش دار

بایستاده تو فاتحه خوان درست | به نهجیکه گفتم ترا از نخست

نشینی دران با ادب در حضور | زگورشه پاک نزدیک و دور

به بندی در پنج حس بدن | توجه کنی بر دل خویشتن

شود از دلت تا دل شاه راه | رسد بر تو فیض دل پاک شاه

ازان فیض جوش محبت شود | ز بس آتش شوق سر بر کشد

شود در تو فرط سرور و نشا | ازان حالت وجد گردد ترا

ترا جوش رقت بباید ز هوش | رود هوش از تو بر آید خروش

ازان در درون تو همت بود | دگر قوت درک و رویت بود

ز قلبی و روحی و ستری مقام | ز اخفی خفی نفس چند تمام

ازین شش بود هر یکی را صباغ | نخستین نماید چو نور چراغ

ازان گر ترقی نماید ظهور
شود هر یکی همچو قندیل نور

گشاید در سینهٔ تو چنان
که بینی همه عضوها را عیان

دل و گرده و شش سپرز و جگر
همه معده و زهره و مغز سر

هوا آتش و هم دگر آب و خاک
همه از کدورت شده صاف و پاک

شود دست و پا و سر از تن جدا
بود هر یکی آن بذکر خدا

شود نور ذکر همه در بدن
چو قندیل و مشعل بود شعله زن

همه جزو اعضای تو ذره وار
شود در بدن پیکر بیشمار

همه پیکر تو که ظاهر شود
ز هر یک جدا الگانه ذاکر بود

تن تو شود صاف چون آسمان
شود نور ذکر تو انجم در آن

درونت شود انجم و ماه و مهر
زمان و مکان و جهان و سپهر

همه آنچه گنجد درون تو آن
نگنجد گهی در زمین آسمان

ببینی همه حال خویش و دگر
بلا و مرض و مثالی صور

ترجمہ

سودا و بلغم و صفرا و خون سے اگر ایک ان چاروں سے زیادہ ہو گا اوس خلط سے ہو گی بیماری اوس میں مثال اوس بیماری کی ہو گی بصورت جانور کے بلغم سے سفید اور سودا سے سیاہ اور خون سے دیکھیگا تو دل کی

صفرا سے ہو گا زرد وہ جانور سب کو بہت یاد رکھو اے فرزند بیمار کو اگر درد ہوگا تو اوس جانور میں ناخن و سینگ و دانت ہوگا اگر اوس بیماری میں رنج ہوگا تو اوس صورت میں پر ہوگا

ز سودا و بلغم ز صفرا و خون | یکے گر ازین چار گردد فزون

ازان خلط گردد مرض بیشتر | مثالش بود صورت جانور

ز بلغم سپید و ز سودا سیاه | ز خون سرخ بینی ز قلبی نگاه

ز صفرا بود زرد آن جانور | همه ایسے یاد دار اے پسر

به بیمار گر درد عارض شود | دران ناخن و شاخ و دندان بود

اگر رنج باشد دران پر بود | بآن صورت درد مضمر بود

بدان کثرت سرخ زنبور نیش | که آزار پیچاک در آید به پیش

اگر گاو و جاموش باشد کثیر | وبای تپ و لرزه را یاد گیر

بشر هم بود صورت درد و رنگ | که با خویش دارد ز آلات جنگ

بود لشکر سرخ و زرد و سیاه | بآلات جنگی و بای سپاه

مرض غلط و قالب تپ | مثالش بود درد و مال و منال

اگر درد و مال از مثال | مرض اندرون غلط بیرون کند

ترجمہ

میں نے اوسکے شوہر سے کہا اے بیقرار جاؤ پندرہ سیر گیہوں لاؤ
لایا وہ گیہوں اور صدقہ دیا بجو ہوا کہ بلا بیماری کے رو
ہو سکے سے خوش ہوا
ذکر بیماری کا دور ہونا بذریعہ قربانی کے

من از شوهرش گفتم ای بیقرار	برو پانزده سیر گندم بیار
بیاورد آن گندم صدقه داد	برو بلا بی دوا گشت شاد

ذکر دفع بیماری بذریعه قربانی

یکی از عزیزان من نیکبخت	بسی مدتی بود بیمار سخت
بسی مدتی شد دوا و دعا	ولیکن نشد هیچگونه شفا
پی فدیه مردم دردمند	طلب کرده شد پیش او گوسپند
چو بردند آن گوسپند از درون	پی ذبح از خانه من برون
سگ تیز دندان برنگ سیاه	پس گوسپند آن دوان شد براه
چو شد ذبح آن گوسپند بهین	ز حلقش فرو رفت خون بر زمین
سگ آن تازه خون دید شد سرنگون	زبان و دهان کرد نزدیک خون
ازان پس ندیدم کجا رفت آن	شد اندر زمین یا سوی آسمان

ہمارے عزیزون سے ایک نیک بخت بہت مدت تک بیمار تھا سخت بہت مدت تک دوا و دعا ہوئی لیکن نہین ہوئی کسی طرح سے صحت واسطے قربانی آدمی بیمار کے

٧٤

ازان وقت بیمار شد تندرست | صحیح و قوی گشت چالاک و چست

ذکر دفع بلا و بیماری بدن و جسمانی

کنون می نویسم یکی از دعا | که باشد همه دردها را دوا

تن و دل کنی طاهر و بعد از آن | درود و طریقت تو سه بار خوان

بخوان سورهٔ فاتحه هفت بار | سه بار آن درود و طریقت گذار

نشینی و مالی تو دست یمین | به تخت و به فرش و به لوح و زمین

ز همت بدانی که بر میکشم | ز بیمار آزار و درد و الم

رسد در بدن پرتو مهر و ماه | گریزد الم همچو ابر سیاه

چو باری کنی و نه بینی اثر | کنی این عمل را دو بار دگر

سیوم بار باشی تو امیدوار | که رنجور شد با شفا همکنار

ز درد دل و سینه و پا و سر | کمر گرده و شش سپرز و جگر

دو بار اور

تیسری بار ہو تو امیدوار

کہ بیمار ہوا صحت سے آشنا

درد سے دل اور سینہ و پاؤں

و سر کے

کمر گردہ و پھیپھڑا و طحال

اور کلیجہ سے

ترجمہ

گلو کله و بینی و چشم و گوش	زبان کام و دندان شکم پشت و دوش
ز آزار مردو ز آلام زن	ز درد برون و درون بدن
دریده بریده گزیده بسے	فتاده زده سوخته هر کسے
همه اینچنین بے عدد دردمند	ازین حرز کافی شفا یافتند

ذکر دفع زهر مار گزیده بذریعه حرز کافی

مریدے بکارے بیامی رسید	دران بود مارے بدستش گزید
عزیزے دوان آمد و چو اس	بخاطر پریشان ز یاس و هراس
بجائیکه بودم ز جائے مرید	بدانم که باشد بمیلے بعید
همی آمدم لیک بودم براه	بمن گفت آن بر لب خشک آه
که مرد جوانرا گزیدست مار	اثر کرد زهر و شد آن بیقرار
شود گاه بیهوش و گاهی بهوش	حوالی آن مردمان در خروش

ذکر دور ہونا زہر سانپ کے کاٹے ہوئے کا بذریعہ حرز کافی کے

دران جا شنیدم چو این ماجرا — از انجا بدین در گزیدم دعا

زغایب بغایب چنین کرد کار — که غایب زغایب شده زهر مار

پس از ساعتے آمدم بر مکان — بدیدم که شد آنجوان شادمان

بگفتند کاین شد چنان بیحواس — که گردید هر یک بپاس و هراس

همانا که بسیار تدبیر شد — ولیکن یکے را نه تاثیر شد

کنون ساعتے شد که آمد بہوش — دل هر یک از خرمی شد بجوش

بگفت آن گزیده که ای دستگیر — بیاد دعاو تو باشم دلیر

چو رفتم ببالاے بام قدیم — بدیدم دران جاے مار عظیم

گرفتم که آنرا برون افگنم — رسد بر زمین باز آنرا زنم

چو بر پشت آن مار دستم رسید — سر خود بر آورد و دستم گزید

بود دمبدم در دل من خیال — گزین حرز گردد مرا کی زوال

شود دور آزار درد و الم — بمیرم ازین حرز کامل زنیم

مرا زین خبر شد بسی اضطراب — سوی مسجد پاک رفتم شتاب

بآیین هر جستم او را علاج — ز چیز دگر نامدش احتیاج

ز تاثیرش اول بهش گشته ام — دلش گرم شد پیش پیشش شدم

دگر بار جنبید و لبها کشاد — سیوم بار استاد و آواز داد

که از مذهب خود پشیمان شدم — از آن در گذشتم مسلمان شدم

شدم مرده و زنده نگریستم — گر آن دین بمردم ازین زیستم

بدین مسلمان گرفتم پناه — کنون نگردم بگرد گناه

ذکر حقیقت قلب و علم قلبی و صورت مثالی و تبدیل صورت با نیک بدیه

بود قلب تصویر نور لطیف — چو در آینه عکس جسم کثیف

ترجمہ

نام سے و صورت سے و رنگ سے و نقشہ سے ہے سب ہوتا مثالی صورت میں ظاہر ہے سب علم دیا تمام ہے ظاہر ہوا حضرت آدم علیہ السلام کو ہے کہ سب تام مثالی صورت پر ہے ظاہر ہوا سامنے حضرت آدم آدمی کے سردار کے ہے کہا اون سب ناموں کو ہر یک فرشتہ سے کہ ہوا تعجب میں ہر ایک فرشتہ آسمان پر ہے ناموں سے اور چیزوں سے اور عملوں سے و حال سے ہوتی ہے صورت بیشمار عالم مثال میں ہے کہ درگاہ میں حضرت غوث اعظم انسان و جن سے آتی ہے مثالی صورت سے ہے

[illegible]

ز اسم و ز صورت ز رنگ و نگار	بود در مثالی صور آشکار
نخستین ہمہ علم قلبی تمام	عطا شد بآدم علیہ السلام
کہ اسما ہمہ بر مثالی صور	نمود از شما پیش خیر البشر
بگفت آن ہمہ را بہر یک ملک	کہ شد در عجب ہر ملک بر فلک
ز اسما و اشیا و اعمال و حال	بود صورتی بی عدد در مثال
کہ در حضرت غوث جن و بشر	ہمی آمدند از مثالی صور
بیان مینمودند حالات خویش	ز رنج و ز راحت کہ آید بہ پیش
چو در صور واقعہ شد مرا	بہ شیخ المشایخ مثالی لقا
ازان شد مثالی صور پیش من	بہ بیداری و خواب و سر و علن
بدفتر نگنجد یکی از ہزار	کہ دیدم مثالی صور بیشمار
اگر طالب تیز ہوش و کس است	درین مختصر آنچہ گفتم بس است
بداند درین کار لطف خدا	کہ تصویر سازد نماید مرا

بدانکه این صورت خاص کیست ‌‌‌‌‌‌ مراد مصور تصویر چیست

بداند که تصویر سازد چرا ‌‌‌‌‌‌ برو یا چرا می نماید مرا

چو بیند برویا شان دگر ‌‌‌‌‌‌ بداند بد و نیک حال دگر

پس از حال غیبی شود رازدار ‌‌‌‌‌‌ نگوید بکس راز را زینهار

اگر نیک بیند قدردان شود ‌‌‌‌‌‌ اگر بد بود پس حذر زان کند

ببیند همه صورت حال خویش ‌‌‌‌‌‌ شناسد از آنجمله اعمال خویش

ببیند اگر صورت خویش بد ‌‌‌‌‌‌ ز کردار بد زود توبه کند

کند توبه و باز آید براه ‌‌‌‌‌‌ که تا میشود پاک چون بیگناه

مبدل شود صورتش در مثال ‌‌‌‌‌‌ شود نیک صورت بخواب و خیال

مبادا کسے کو بمیرد بران ‌‌‌‌‌‌ بروز قیامت بخیزد بران

بپیش خدا و حبیب خدا ‌‌‌‌‌‌ چه رو برنماید بروز جزا

چنان از پئے توبه عادت کند ‌‌‌‌‌‌ که توبه کند پس عبادت کند

پس غفلت و پیش ذکر خدا — پس سهو از پیش خواب و دعا

بضیق و بضعف و بفقر و بلا — بآلام و اندیشه و درد و با

شناسد مثالی صور گر شناس — مر او را بود علم تعبیر خواب

نخستین به یوسف علیه السلام — شد از علم تاویل رویا تمام

ازان در حضور حبیب خدا — ازینجا عطا شد به پیران پیر

شود گر تقاطر ز بالا بام — ببینی کسے را که باشد زکام

بود رعد و ابر و مطر در شمار — فغان و غم و گریه اشکبار

اثار شرار و ثقوب شهاب — بود قی و اسهال هیضه بخواب

بود کثرت آتش و دود ار — تو دانی که آید وبائی بجا

بود مردم و تعزیه یا بچ — بود میت و ماتم و غم صریح

رسد چون صدا دم توپها — بباید بلا و فتنه فنا بها

بلا و هوا از دو سپه اگر — ز دو شنید او و بینید خبر

۸۱

چو بینی گلوله رسد بیدرنگ | که باشد نه توپ و نباشد تفنگ

بود صورت حکم حاکم بدان | نوشته بود یا بود بر زبان

ز سنگ و کلوخ و ز شمشیر و تیر | همه صورت اعتراضات گیر

اگر بر سرش تاج زرین نهند | ز جاه و امارت شود ارجمند

همه دنیوی جاه را زن بدان | ازان صورت جاه گردد عیان

شود زن چنان در لباس و جمال | بود جاه را حسن و عز و جلال

ترا گر کسی برگ تنبول داد | شوی سرخرو در حصول مراد

گر آید سوار از هوا زرد رنگ | ببارد هوا ابر و باران و سنگ

بود خانهٔ خویش و مار عظیم | بدن خانه و مار نفس لئیم

شو از شهوت نفس پرهیزگار | که در گوشهٔ خانهٔ تست مار

ذکر صورت مثالی آدمی از رویت قلبی

زرو یا بگوییم مثالی دگر … که گردد ترا علم حال بشر

چو گردون اسپی بود کاندر آن … یکی اسپ و افسر اسپ ران

برو یا بود آن مثال بشر … شناسی از انجمله حال بشر

چو گردون ازو جانور میکشد … چنان نفس بار بشر میکشد

چو گردون تن و نفس چون جانور … چو گردون بی اسپ هیجان بشر

ولیکن اگر جانور بد بود … کند کجروی و دگر جا برد

کند اسپ آن جانور را درست … رود جانور بر ره راست ست

بود اسپ آن بدن قلب دان … که بر نفس انسان شود حکمران

برو نفس را بر ره مستقیم … بود آن ره پاک دین قویم

کز آن نفس چون قلب عادت کند … مثال ملایک عبادت کند

ولی اسپ آن انچه خدمت کند … سراپا بامید اجرت کند

چنان قلب در دین محنت کند … به بیم و بامید جنت کند

پر واحب چنانکہ گوید اجیر | کہ باشد یکے در عماری امیر
بود آن امیرے کہ باشد بشر | کہ خواہد رود در وطن از سفر
چنان روح بر دل بود در بدن | کہ باشد سراپا بشوق وطن
کہ دارد وطن فوق عرش عظیم | بقرب و حضور و دود کریم
بگرید بیاد وطن زار زار | کہ گردون گردان شود بیقرار
کند یاد نور حضور جمال | ثنا و سرور شد انفعال
درآید بجوش و برآید ز ہوش | کز آن ابر گرید بآہ و خروش
بنالد چو بلبل ز سوز جگر | کہ نالد بکف حیف برگ شجر
بجنبد تن پاک عرش برین | بلرزد جبال و مکان و زمین
مگر آن امیرے کہ باشد در آن | بود افسرے بر سر اسپ ران
چو باشد بشوق وطن بیحواس | ازو کے شود کار امید و یاس
دگر افسرے کو بود اندران | بود فوق آن سرش حکمران

۴۳

ذکر دوسری مثال آدمی کی بتجویز عقلی اور رام کرنا نفس کا بذریعہ ذکر کے اور طریقہ ذکر کا اور لطائف

اور مقامات طریقہ علیہ کا

بہر مشکلے کو در آید بپیش — کند جملہ آسان بہ تدبیر خویش
ہمان عقل بر روح حاکم بود — کہ جان عاشق و عقل عالم بود
بہ تدبیر خود راه آسان کند — بآسانی راه سامان کند

ذکر دیگر مثال آدمی بہ تجویز عقلی و تسخیر نفس بذریعۂ ذکر و طریقۂ ذکر و لطائف و مقامات طریقہ علیہ

بود عقل با روح شاه و وزیر — دل و نفس باشد امیر و دبیر
ہمان نفس باشد دبیر بدن — بود زیر فرمان او فوج تن
دبیرش اگر چہ باغی شود — ہمہ لشکر شاه عاصی شود
چو باغی شود یا گریزد دبیر — گریزند شاه و وزیر و امیر
کنون آنچہ گویم ترا یاد گیر — کہ گردد از ان نفس فرمان پذیر

رود چون دمی از درون بر بالا — ازان دم بگو لفظ الله را

ز بیرون دمی چون درآید درون — ازان دم بگو لفظ هو باکنون

درون در دل دم هو بزن — رسد زان اثر در دل و در بدن

تو دل زیر پستان ایسر بدان — که مرشد مرا داد اینجا نشان

چو این ذکر نفسی کنی بیشتر — ازان در دل تو شود جنبشی

بجنبد دلت دم بجنبد جهان — شود جنبش آن چو ذکر زبان

پس آنگه کنی جای روحی چنین — بود زیر پستان ایمن یمین

ازان پس بر ناف و جنب یسار — به بین جای نفسی کنی کارزار

به بین وسط سینه بحر اصدر — بود جای سری عیان بیچو بدر

ازان بعد در ناصیه سجده گاه — درانجا مقام خفی کن نگاه

ازان بعد آئی تو در وسط سر — بود جای اخفی ز دل کن نظر

سپس بر کماری بقالب نظر — بود آن تمامی بدن سر بسر

رگ و ریشهٔ تن شود چون زبان ‌‌ ازان حرکت ذکر گردد عیان

شود جمله حرکت صدا گیر ‌‌ شود آن همه یک صدا کبیر

ازان پس خیال بدن کن نگار ‌‌ نظر سوی بالا ز تن برگذار

ببینی مقامی نگهدار آشنا ‌‌ تصور کنی جای عالم خلا

ترا ذکر توحید گویم کنون ‌‌ سوی جیب بینی شوی سرنگون

کشی از سوی صرهٔ خویش لا ‌‌ رسانی سوی فوق بی انتها

ازانجا بیا یمین کن نگاه ‌‌ وزینجا ز دل گوی لفظ الله

همه آله را کنی سخت لا ‌‌ جهان در عدم بین بلا در خلا

ازانجا بیا سوی جنب یسار ‌‌ دران به سر دل سر خویش دار

درانجا بزن از سر خویش الا ‌‌ کنی سر به بالا بگو کل ز دل

ز سر بر زنی بر دل خویش کاه ‌‌ نماند سوای خلا در نگاه

چو دیدی بیداری و در منام ‌‌ که شد در خلا جمله عالم تمام

کنونت شب و روز بر یاد دوست | نگاه دلِ خویش با دیگر است
بہبینی که شد جملہ عالم زجاج | بہر جزو آنست نور سراج
چو شیشہ جہان جملہ ارض و سما | درون و برونست نور خدا
کہ نور خدائیست نور بسیط | بہر ذرہ خلق باشد محیط
بذات تو آید صفات ملک | بہ بینی بہ سیرِ قدم تا فلک
بہ بینی دران بیت معمور ہم | درون و برونش بہ سیر قدم
ازانجا رسی در مقامِ حضور | کہ آن از خلا و ملا ہست دور

ذکر نقصانی ریاضت بی پیر یافتہ سند خلافت

مشو با تو بی عارف راہبر | کہ باشد درین راہ خوف و خطر
کسی کو ز بیعت مسلسل بود | بتاج خلافت مکلل بود
بظاہر بود از شریعت بکار | بباطن دلِ خویش دارد بیار

ذکر نقصانی ریاضت کی بغیر پیر سند
پاس یافتہ خلافت

بجو گر بیابی چنین پاک پیر | بدست یقین دامن او بگیر

دل پیر را مشرب خویش کن | که آید بتو آنچه آید ازان

چنان در محبت دل خویش دار | که بی او دل تو نگیرد قرار

بود بهر حب خدا حب پیر | شود دستگیرش خدا خبیر

کند صورت پیر پیدا ملک | فرستد همان پیش تو از فلک

روی بر زمین یا که بر آسمان | شود آن ملک همره تو دران

چو در اعتقاد تو گردد فتور | شود آن ملک از تو دور و نفور

بکن زود توبه بترس از گزند | کمر بر میان ارادت ببند

چنان کن که راضی شود از تو پیر | شود از تو خشنود رب قدیر

ز مهر خدا باز گردد ملک | به پیش تو نازل شود از فلک

تو باشی بهر دو جهان در امان | نگردد ترا در دو عالم زیان

و لیکن نیابی چنین پاک پیر | بجایش علی را بدل یاد گیر

کہ او ہست مفتاح گنج عظیم | در شہر علم رسول کریم

سلاسل باو منتہی میشود | بہر یک ازان فیض او می رسد

بامت خبر گیر باشد نبی | بود دستگیر سلاسل علی

مرا بود چون عنفوان شباب | دلم بود بس قدردان کتاب

نه در دل مرا آرزوی فقیر | نه کردم گہی جستجوی پیر

ہمہ راز دل نیک پنداشتم | مگر حب ذات علی داشتم

بزرگی مرا بود چہ کہن | ز لطف علی نگہبان بی من

بوقتی شبانگاه در خواب دید | کہ گردید شور قیامت پدید

مرا جست دل بسیار شد بیقرار | لبی کرد از بہر من اضطرار

کہ شد جلوه گر شاه دلدل سوار | امیر عرب صاحب ذوالفقار

بفرمود کای مرد دلفگار | تو از بہر او غم مخور زینہار

کہ در دفتر خاص من هشتم | نوشتند نامش بحکم قدر

ازان رؤیت روح عینی بود ‌‌ ‌ چو بیند همان حکم عینی بود

پس از خلّت کردگار جلیل ‌ ‌ ‌ بود والی ملک وحی خلیل

بتصدیق رویا خلیل کریم ‌ ‌ ‌ زبهر خدا کرد ذبح عظیم

چو تعمیر کردم مساجد بسے ‌ ‌ ‌ ازانها اٹالہ کلان مسجدے

شبے خفتم و صاف دیدم بخواب ‌ ‌ ‌ کہ ہستم دران مسجد مستطاب

زخود جلوہ گر شد دران جایگاہ ‌ ‌ ‌ نبی و رسول و خلیل اِلٰہ

گرفت از کرم در برِ خود مرا ‌ ‌ ‌ گزان از سرِ فخر نازم بسا

شدم در دلِ خویش امیدوار ‌ ‌ ‌ کہ گردد گل از خار گلزار زار

پس از حاضر و غائب و جسم و روح ‌ ‌ ‌ برویاے روحی مرا شد فتوح

چہ گویم بتو رویت روح را ‌ ‌ ‌ کہ دانی بود روح امر خدا

بہ بیداری و خواب و درد و شفا ‌ ‌ ‌ زفعل و عمل از دوا و غذا

نماید مرا انچہ آن میکنم ‌ ‌ ‌ بخوردن دہد ہرچہ آن میخورم

شرح

اس سبب سے دیکھنا روح کا عینی ہوتا ہے جو دیکھتے ہیں روح وہ حکم عینی ہوتا ہے

اور بعد محبت کے خداے بزرگ کے ہے والی ملک وحی کہ حضرت خلیل اللہ

انہوں نے تصدیق خواب کی حضرت خلیل اللہ نے واسطے خدا کے ذبح عظیم کیا ہے

جب کہ تعمیر کیا میں نے بہت سی مسجدیں اون سب مسجدوں میں ایک بڑی مسجد عالیشان ہے

ایک رات کو سویا اور صاف دیکھا میں نے خواب میں کہ ہوں میں اوس مسجد پاکیزہ میں

اپنے تئیں جلوہ گر کیا اوس جگہ نبی اور رسول اور خلیل خدا نے

لیا کرم سے اپنے گود میں مجھکو کہ اوس سے فخر کرتا ہوا ناز کرتا ہوں میں بہت

ہوا میں اپنے دل میں امیدوار کہ ہو پھول کا تختہ باغ ہوا کانٹے سے

پھر غایب و حاضر و جسم و روح سے خواب میں روح کے مجھکو ہوئی کشادگی

کیا کہوں میں تجھ سے دیکھنا روح کا کیونکہ جانتا ہے تو ہے روح حکم خدا کا

جاگنے و سونے میں بیماری و صحت میں کام میں و عمل کرنے میں دوا سے و غذا سے

دکھاتا ہے مجھکو جو کچھ کہ کرتا ہوں میں کھانے کو جو کچھ دیتا ہے وہ کھاتا ہوں میں

ترجمہ ذکر زیارت کا حضرت عیسیٰ روح اللہ علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام کے

ذکر زیارت حضرت عیسیٰ روح اللہ علی نبینا و وعلیہ الصلوٰۃ والسلام

بخواب ار گر شد مرا آشکار — که شد جلوه گر روح پروردگار

همان حضرت پاک عیسیٰ مسیح — مجسم بروح منور صبیح

بسیرت فرشته بصورت بشر — تن پاک او همچو جرم قمر

چو مهر منیر از چهارم فلک — درخشید بر من چو روح و ملک

چو آمد ز افلاک بر روی خاک — مرا کرد تعلیم تسبیح پاک

بفرمود اسمی که دادم ترا — همانا بود اسم اعظم ترا

چو گردد بیاض صباح آشکار — بخوانی تو آن را دو صد بیست بار

بگفتم که ای پاک روح خدا — تو این اسم را یافتی از کجا

بفرمود کای امت مصطفیٰ — رسید این ز پیغمبر تو مرا

شنیدم چو نام رسول کریم — شد اندر دل من سرور عظیم

الحاق ٩١

چهل سال گردید لیل و نهار | که میخوانم این دو صد بیست بار
دگر چون بقرب خدا میرسم | درآندم بپای خدا سر نهم
همی خوانم این نام را چند بار | که هست اندران حمد پروردگار
چو کردم حسابش درین روزگار | شش و شصت لک شد ز روی شمار
دم ذکر آن شعله سرکشان | رسد در حضور من از آسمان
بود اسم جسم و بود شعله روح | نزولش بود بهر ذاکر فتوح
ز تاثیر این مرده زنده شد | دل تیره بسیار تابنده شد
بهر یک دوا و دعا شد اثر | بود مبتلا در حضر یا سفر
عداوت شکایت حسد کینه شر | دگر سحر و سیفی و سو نظر
کند هر که بر ذاکر اسم پاک | خود از کرده خویش گردد هلاک
مگر ذاکر اسم اعظم همچنان | بباید که پرهیز دارد از آن
کند اجتناب از نجاست مدام | ز بهر طهارت کند اهتمام

۹۲

ترجمہ

کرے پرہیز غذا سے کثیف سے
تاکہ ہو ذکر کے وقت پاک و صاف
بدبو سے کرے پرہیز سخت
کرے واسطے خوشبو کی کوشش زیادہ

ذکر زیارت اعلیٰ حضرت رسول محبوب صلی اللہ علیہ وسلم کی ایک واقعہ میں حالت بیداری میں

کند اجتناب از غذای کثیف	کہ باشد دم ذکر پاک و لطیف
ز بدبو کند اجتناب شدید	کند بہر خوشبوی جہد مزید

ذکر زیارت اعلیٰ حضرت رسول محبوب صلی اللہ علیہ وسلم در واقعہ بحالت بیداری

سر ماہ میلاد شاہ شفیع	بتاریخ یکم نخستین ربیع
لباس کبود شب نیل فام	کشیدند از جسم عالم تمام
شد از صبح پر نور فرش زمین	درخشید چون بام عرش برین
جہان سیمتن ماہ وش شد بشر	ز فرحت ہمہ یکدگر جلوہ گر
نسیم صبا داد خوشبوی باغ	کہ گردید عالم معطر دماغ
جہان گشت روشن دلم گشت شاد	کہ رضوان در جنت بر گشاد
دران صبحدم من ہم آفتاب دم	فرو رفت حس برون از عدم
ہمہ لشکر پنج حس درون	شد از خیمۂ باطن سر برون

شروع ماہ پیدائش حضرت شفاعت کرنے والے کے
تاریخ پہلی ربیع الاول کی
لباس سیاہ شب سیاہ رنگ کا
کھینچا عالم کے جسم سے تمام
ہوا صبح سے بھرا نور کا زمین کا فرش

الحاقہ ۹۲

جیسا کہ شکل چھت عرش برین کے
جہان ہوا چاند کی مانند ... آدمی
کی صورت ہوا ... روشنی ...
نسیم صبا نے دیا خوشبو باغ کی
جیسا کہ ہوا عالم معطر دماغ
جہان ہوا روشن دل ہوا میرا خوش
کہ رضوان نے دروازہ جنت کا کھولا
اس وقت صبح کے ...
سب لشکر پانچ حس کا ...

گه شد جلوه گر بر زمین از فلک | شهنشاه انسان و جن و ملک

چو نور خدا جلوه گر شد بفرش | زمین آسمان فرش گردید عرش

شد از مقدم سید المرسلین | زمین و مکانم بهشت برین

چو دیگ پلاو مزعفر تمام | که شد نذر در پیش خیر الانام

گرفت از آن ختم رود قلیل | روان شد سوی عرش رب جلیل

پلاو مزعفر بدیگ کلان | همان روز پختم که دیدم چنان

بر آن فاتحه خاص خواندم تمام | بنام محمد علیه السلام

صلوة و تحیت بحد عدد | بر او باد و بر آل او تا ابد
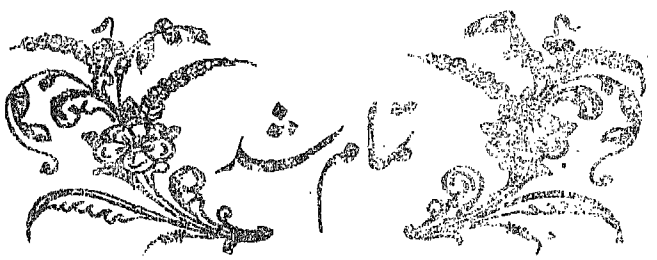
تمام شد

پلاؤ زعفرانی بڑی دیگ میں * اوسی دن پکایا جسدن ایسا دیکھا تھا ویسا ہی * اوسپر خاص فاتحہ پڑھا جو ہوا * نام پر حضرت محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم کے * درود و تحیات شمار کی حد تک * اوسپر ہوا اور اوسکے آل پر ہمیشہ تک *
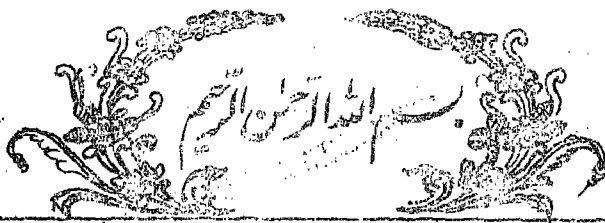
اس مثنوی شریف کے شروع مین جو اول مناجات ہی جس مین
ننانوے ۹۹ نام اللہ تعالیٰ کے ہین جو کوئی اس مناجات کو یاد
کرلیگا قطعی جنتی ہوگا۔ اور اس مناجات مین اسم اعظم
بھی ہے جسکے ذریعے سے دعا قبول ہوتی ہے۔ اور اس
مثنوی شریف کی مناجات دوم جس مین ننانوے ۹۹ نام
اعلیٰ حضرت رسول محبوب صلی اللہ علیہ وسلم کے ہین
اس مناجات کو جو کوئی یاد کرلیگا اور پڑھیگا تو وہ آتش
دوزخ اور ہر قسم کے خوف اور عذاب سے محفوظ رہیگا۔ اور
جس مکان مین یہہ مناجات رہیگی ہر قسم کی برکت نازل ہوگی

اور بلیات سے وہ مکان محفوظ رہیگا۔ چنانچہ تفسیر مجددی
مین لکھا ہے کہ عرش مین تینتیس لاکھ پائے ہین۔ اور ایک
پایہ سے دوسرے پایہ تک تیس لاکھ برس کی راہ ہے۔ باوجود
اسکے عرش عظیم جب طیار ہوا تو ہیبت وجلال خدا سے کانپتا
تھا تب لکھا گیا لَا اِلٰهَ اِلَّا اللہ تو زیادہ ہوا لرزہ اوسکا
تب لکھا گیا مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللہِ صلعم اس نام کی برکت سے
عرش عظیم کو تسکین ہوئی اور ساکن ہوگیا۔ اور جب دوزخ
طیار ہوئی تو انیس ۱۹ فرشتے دوزخ کے دربان مقرر ہوے
ہر ایک فرشتہ کی پیشانی پر آپکا نام مبارک لکھا گیا۔ اوس نام
کی برکت سے وہ فرشتے دوزخ مین آتے جاتے ہین انپر
کچھ اثر آگ کا نہین ہوتا۔ اور تیسری مناجات بواسطہ اسما
انبیا علیہم السلام جنکے اسمار مبارک قرآن مجید مین مذکور ہین اس
تیسری مناجات مین ہر نبی کے نام سے جس قسم کے عذاب اور
بلا سے پناہ طلب کیگئی ہے۔ امید ہے کہ جب جسکا موقع آوے

اوسں شعر کو اوسی کے حرفون کی شمار سے پڑھے تو اوس

بلا سے نجات پاویگا۔ چنانچہ اول شعر واسطے عفو گناہ اور

صفائی کے لئے ہے۔ اور دوسرا شعر واسطے بلندی مرتبہ اور

جنت کے لئے ہے۔ اور تیسرا شعر کشتی سے صحیح وسلامت

پار اوترنے کے لئے ہے۔ اور چوتھا شعر ہوا کے طوفان سے

بچنے کے واسطے اور پانچوان شعر گرج اور تڑپ اور فرشتہ

کی آواز سخت سے پناہ کے لئے۔ اور چھٹان شعر آتش اور

ہر قسم کے عذاب سے پناہ کیلئے۔ اور ساتوان شعر ہر قسم کی رنج

اور بلا سے نجات کیواسطے ہے۔ اور آٹھوان شعر انقلاب

زمین کے عذاب سے پناہ کیلئے ہے۔ اور نوان شعر واسطے

کثرت اولاد اور دوام اجرا سے سلسلۂ ذریت کے۔ اور

دسوان شعر واسطے حصول دیدار محبوب کے ہے۔ اور گیارہوان

شعر واسطے خلاصی غم اور حصول عزت و شکوہ کے ہے۔ اور

بارھوان شعر واسطے حصول فصاحت اور خوش بیانی اور خوش آوازی

کے ہے۔ اور تیرہوان[13] شعر واسطے نجات سخت رنج وغم

کے ہے اور چودھوان[14] شعر واسطے حاصل ہونے قوت صبر

کے رنج اور بلا کی حالت مین اور پندرہوان[15] شعر واسطے حاصل

ہونے روشنی قلبی کے ہے۔ اور سولہوان[16] شعر واسطے حاصل

ہونے قوت بازو کے ہے دشمن کے مقابلہ مین۔ اور

سترہوان[17] شعر واسطے باطل ہونے سحر اور قوت سحر اور خرابی

جادوگر کے ہے اور اٹھارہوان[18] شعر واسطے حاصل ہونے

خوش آوازی اور الحان پسندیدہ کے ہے۔ اور انیسوان[19]

شعر واسطے دور کرنے ہر قسم کے آسیب شیاطین جن اور

پری اور جملہ بلیات کیلئے ہے۔ اور بیسوان[20] شعر واسطے

آبادی وطن کے ہے۔ اور تیئیسوان[23] شعر واسطے آبادی مسجد

کے ہے۔ اور چوبیسوان[24] شعر واسطے آبادی مکان کے ہے

جماعت محفل میلاد شریف سے۔ اور پچیسوان[25] شعر

واسطے حاصل ہونے فرزند نیک اور لائق کے ہے۔ اور

چھبیسوان[۲۶] شعر واسطے بیقراری کے ہے اللہ کے شوق اور محبت مین۔ اور ستائیسوان[۲۷] شعر واسطے حصول لطافت بدنی کے ہے جسکے ذریعہ سے مثل روح کے ہر جگہ آسمان اور زمین پر آدمی جا سکتا ہے۔ اور اٹھائیسوان[۲۸] شعر اسواسطے ہے کہ جسم اور روح دونون نورانی ہو کر ہر جگہ نورانیون کے ساتھ سیر آسمانی کرے۔ اور ہر ایک نبی علیہ السلام کے حالات مختصر اونکے نام کے ساتھ لکھ دیے گئے تاکہ لوگ اوس سے واقف ہو کر اونکے نام کے ذریعہ سے اون بلا اور عذاب سے محفوظ رہین جو اونکے وقت مین آیا تھا۔

حضرت[۱] آدم علیہ السلام کو اللہ جل شانہ نے پیدا کیا اور اپنے صفات جلالی اور جمالی عطا فرمایا اور اپنا خلیفہ بنایا۔ اور حکم ہوا تھا کہ اس درخت کے نزدیک نہ جائیو۔ لوگ کہتے ہین کہ تھا وہ درخت گیہون کا مگر شیطان کے بہکانے سے کھالیا تب جنت سے نیچے زمین پر اوتارے گئے۔ مدت تک

روتے رہے آخر کو واسطے حضرت صلی اللہ علیہ وسلم کے نام کے ذریعہ سے گناہ اون کے معاف ہوئے اور وے صفی ہوئے۔

اور حضرت ادریس علیہ السلام کو اللہ نے چوتھے آسمان پہ بلایا اور اوسی آسمان پہ روح اونکی قبض ہوئی بعد اوسکے ایک فرشتہ کی دعا سے پھر زندہ ہوئے اور کہا کہ خدا نے وعدہ کیا تھا کہ ہم پیدا کرینگے پھر مارینگے پھر جلاوینگے پھر بہشت مین لیجاوینگے سو یہ سب باتین ہم پر گذر چکین اب ہمکو جنت مین جانا چاہیے۔ آپ کا کہنا خدا کی درگاہ مین قبول ہوا آپ جنت مین چلے گئے۔

حضرت نوح علیہ السلام اپنی قوم کو خدا کی طرف بلاتے تھے اور وہ قوم حضرت نوح عم کو طرح طرح کی ایذا دیتی تھین سا ایک دن اسقدر مارا کہ بیہوش ہو گئے جب ہوش مین آئے تو یہہ دعا کی کہ اے خدا کافرون کو زمین

پر آباد مت چھوڑ تب حکم ہوا حضرت نوح علیہ السلام کو کہ تم کشتی
بناؤ حضرت جبرئیل کی تعلیم سے چنانچہ کشتی طیار ہوئی
جسکا طول [۱۰۰۰] ہزار گز اور عرض اوسکا چار سو [۴۰۸] آٹھہ گز تھا سب
آپکی قوم مسلمان اور اکثر چیزین آپ نے کشتی مین رکھہ لیا
اور آیا طوفان اور تمام دنیا مین پانی اسقدر بڑھا کہ پہاڑ
کی چوٹی تک پہونچگیا سب کافر غرق ہوگئے اور کشتی
آپکی مع سوارون کے صحیح و سالم جودی پہاڑ پر اوتری۔
سب لوگ پہاڑ پر او تر آئے پھر دنیا اونھین سے آباد ہوئی
[۴] حضرت ہود علیہ السلام کی قوم مین سب بڑے بڑے
زور والے تھے کہ جسکا قد چار سو گز لمبا اور جو سب سے کمتر تھے اونکا
قد ستر گز لمبا تھا۔ اپنے زور کے غرور سے حضرت ہود علیہ السلام کا
کہنا نہ مانا تب حضرت ہود علیہ السلام کی دعا سے ایک آندھی
ایسی آئی کہ جس سے اونکے مکانات سنگی پھٹ پھٹ گئے اور وہ
سب کافر پہاڑ سے اوندھے ہوکر گرے اور ٹکڑے ٹکڑے ہوکر مر گئے۔

حضرت صالح علیہ السلام نے اپنی قوم کو خدا کی طرف
بلایا تو اون کی قوم نے یہہ معجزہ طلب کیا کہ اونٹنی اس
پتھر سے پیدا ہو اور اوسیوقت بڑی ہو جاوے اور بچہ جنے
اور دودھ بہت دے چنانچہ ویسا ہی ہوا۔ حضرت صالح
علیہ السلام نے فرمایا اپنی قوم سے کہ تم لوگ اوسکو تکلیف نہ دینا
مگر قوم نے نہیں مانا اوسکو شہید کیا اور بچہ اوسکا بھاگکر
پہاڑ کے اندر گھس گیا تب حضرت صالح علیہ السلام کی دعا
سے پہلے دن کافرون کے منہہ سرخ ہوئے دوسرے دن زرد
ہوئے اور تیسرے دن سیاہ ہوئے۔ تب حضرت جبرئیل ع
نے ایک چنگھاڑ ماری کہ تمام مکانات اور پتھر اور پہاڑ اور
کافرون کی ہڈیان تک ریزہ ریزہ ہوگئین۔

حضرت ابراہیم ع کی عداوت سے کافرون نے
بارہ کوس کے میدان مین ایک احاطہ خشتی طیار کیا جسکی
دیوار ستر گز اونچی تھی اوس احاطہ مین تمام سے لکڑی منگواکے

جمع کرایا اور اوس مین آگ لگا دیا جب تمام میدان لکڑی سے
جلنے لگا تو ایک منجنیق جسکو ڈھیکل کہتے ہین اوسکی
رسی مین حضرت ابراہیم علیہ السلام کو باندھ کر آگ
مین لٹکا دیا تو خدا نے ایک تخت بہشت سے بھیجا کہ اوپر
حضرت ابراہیم علیہ السلام بیٹھے اور حلہ بہشتی آیا
اوسکو آپ نے پہنا اور آسمانون کے دروازے
کھلوا دئے گئے کہ دیکھو میرے خلیل کا حال پھر حضرت
جبرئیل آئے اور اونھون نے حضرت ابراہیم ع
سے کہا کہ اسوقت تمکو کچھ حاجت ہے حضرت نے فرمایا
کہ تم سے میری کچھ حاجت نہین ہے جس سے میری
حاجت ہے وہ دیکھتا ہے پھر وہ تمام آگ پھلواری ہو گئی
اور ہوا سے سرد چلنے لگی آپ بآرام تمام اوس مین سے
باہر نکلے اور نمرود کی لڑکی مسلمان ہوئی حضرت ابراہیم ع
جو خواب دیکھتے تھے حکم خدا سمجھ کر ویسا ہی کرتے تھے۔

چنانچہ دیکھا اونھون نے اپنے بیٹے حضرت اسمعیل ع کو
ذبح کرتے ہوئے پھر حضرت اسمعیل ع سے اس خواب
کو ذکر کیا حضرت اسمعیل ع نے اوسکو قبول کیا جب
حضرت ابراہیم ع نے چھری حضرت اسمعیل کے گلے
پر چلایا تو خدا کی قدرت سے بجاے اسمعیل کے دنبہ
بہشتی ذبح ہو گیا اور حضرت اسمعیل ع اس قربانی
کے ذریعہ سے بلائے عظیم سے بچ گئے اور اوسی زمانہ سے
رسم قربانی اور مسلمانی کی جاری ہے۔
اور حضرت لوط ع کی امت کے کافرون نے سخت گناہ
اختیار کیا کہ جو کام عورتون سے لیا جاتا ہے وہ بجاے
عورت کے مردون سے لینے لگی تب حضرت لوط ع نے
دعا کیا تو عذاب بھی ویسا ہی آیا کہ زمین بھی اولٹ گئی سب
کافرون کے گھر بار اور سب مویشی اور کافر وغیرہ مر گئے۔
اور حضرت اسحاق پیغمبر ع کے دو بیٹے ایک حضرت

یعقوبؑ دوسرے حضرت عیصؑ۔ حضرت یعقوبؑ کو

حضرت اسحاق علیہ السلام نے دعا دیا کہ تمھاری نسل

مین کثرت سے پیغمبر پیدا ہونگے۔ حضرت یعقوبؑ کا

نام اسرائیل بھی تھا۔ اسرا کے معنی عبد کے ہین اور

ئیل کے معنی اللہ کے ہین۔ چنانچہ بنی اسرائیل وہ لوگ

ہین جو حضرت یعقوبؑ کی اولاد مین ہین۔ اوس مین

بہت کثرت سے پیغمبر ہوئے ہین اور حضرت عیصؑ

کو دعا دیا تھا کہ تمھاری اولاد مین کثرت سے بادشاہ

ہونگے چنانچہ اونکی اولاد مین کثرت سے بادشاہ ہوتے

آئے منجملہ اون کے ایک بیٹے کا نام روم تھا اور شہر

روم کا اونھین کے نام سے آباد ہوا۔

حضرت یعقوبؑ کے بارہ بیٹے تھے اونمین ایک

حضرت یوسفؑ بہت خوبصورت تھے جنکو حضرت

یعقوبؑ بہت چاہتے تھے اسوجہ سے اونکے اور

بھائی سب حضرت یوسف علیہ السلام سے عداوت رکھتے
تھے چنانچہ بحیلۂ شکار دوسرے بھائیون نے حضرت
یوسف ع کو جنگل مین لیجاکر کوئین مین گرادیا ایک سوداگر
اوس کوئین پر پانی بھرنے کو گیا اوس نے دیکھا آپ کو کوئین سے
نکالکر مصر مین بیچا زلیخا عزیز مصر کی بی بی نے خرید کرلیا عزیز
مصر جب مرگیا تو بجاے اوسکے حضرت یوسف ع بادشاہ ہوے
ادھر حضرت یعقوب ع حضرت یوسف ع کے فراق مین اسقدر
روتے رہے کہ آنکھون سے معذور ہوگئے آخرکو حضرت یوسف
نے اپنا پیراہن حضرت یعقوب ع کے پاس بھیجا اور اپنے
پاس اپنی مان باپ اور سب عزیزون کو بلا لیا چنانچہ
حضرت یعقوب ع نے حضرت یوسف علیہ السلام کا پیراہن
اپنی آنکھون سے لگایا اونکی آنکھون مین بدستور نور آگیا
پھر حضرت یعقوب علیہ السلام اپنے جملہ زن و فرزند لیکر مصر
مین حضرت یوسف ع کے پاس گئے اور ملاقات کیا اور خوش

ہوئے اور وہین رہگئے۔

خا حضرت یوسف علیہ السلام جب کوئین مین گرے تو اونپر کوئی صدمہ نہین ہوا سو یہہ سے کہ حضرت جبرئیل نے حضرت یعقوب ع کی صورت بنکر کوئین مین گرنے نہین دیا پانی کے اوپرہی سے اپنی گودی مین لے لیا پھر جب کوئین سے نکلے تو مصر مین پہونچے اور وہان کے بادشاہ ہوگئے۔

اا حضرت شعیب علیہ السلام پیغمبر خوش بیان اور فصیح اللسان تھے اسی وجہہ سے اعلے حضرت پیغمبر آخر الزمان علیہ الصلوۃ والسلام اونکو پیغمبرون کا خطیب فرماتے تھے۔

۱۲ حضرت یونس پیغمبر ع اپنی قوم کو خدا کی طرف بلاتے تھے جب وہ نہ آئی تو اون کے واسطے بددعا کیا اور کہا کہ تین دن مین تملوگون پر عذاب آویگا۔ پھر کافرون نے جب یہہ سنا تو شہر کے باہر سب نکل گئے اور توبہ کیا اور بتون کو توڑ ڈالا تب خدا نے اونپر رحم کیا عذاب ٹل گیا تب کفار

سب ہنسنے لگے اور حضرت یونس ع نے اپنے جی مین کہا کہ

ہم چھوٹے ہوئے شرم سے اپنی قوم کے بلا اجازت خداوندی

شہر چھوڑکر کسیطرف چل نکلے اور دریا مین کشتی پر سوار ہوے

اور کشتی موج مین پڑ گئی تب ناخدا اور سب لوگون نے کہا کہ کوئی

غلام اپنے آقا کی نافرمانی کرکے آیا ہے اوسیکے سبب سے کشتی

نہین چلتی چنانچہ سب لوگون کا اتفاق ہوا کہ وہ غلام یہی ہین

لہذا اونکو دریا مین ڈالدیا مچھلی نے اونکو نگل لیا تب یہہ دعا

پڑھنے لگے لا الہ الا انت سبحانک انی کنت من

الظالمین خدا نے اس دعا کو قبول کیا چالیس دن کے بعد خدا کے

حکم سے مچھلی نے حضرت یونس ع کو دریا کے باہر رکھدیا اور

اللہ کے حکم سے کدو کا درخت اونکے پاس پھیلا اور اوسیکے

سایہ مین اوسکے پتے اور پھل کھایا اور ہرنی نے آکے دودھ

پلایا پھر بدستور صحیح و توانا ہوگئے اور اپنی قوم کی ہدایت

کے واسطے اپنے شہر مین گئے۔

حضرت ایوب پیغمبر علیہ السلام کے پاس مال اور اسباب
اور مواشی اور اولاد کثرت سے تھی اور حضرت بڑے عابد
اور زاہد و صابر تھے ملائکہ اور شیاطین میں ذکر ہوا کہ مال و
اسباب اور تندرستی کے سبب سے آپکی عبادت اور صبر ہے
جو یہہ نہ ہوگا تو یہہ حالت انکی عبادت اور صبر کی قائم
نہ رہیگی تو اللہ جل شانہ کی طرف سے امتحان کے لئے
بلا نازل ہوئی پہلے شتر اور گھوڑے اور بھیڑ بکریان
اور دنبے مرنے لگے جب جب اوسکی اطلاع ہوئی آپ کا
صبر ویسا ہی رہا بعد اوسکے اولاد اور آل اونکی وہ بھی مری تب
بھی اونکا صبر ویسا ہی رہا بعد اوسکے بدن میں اون کے
آبلے پڑ گئے اور وہ آبلے سب پک گئے اور اوس مین کیڑ
پڑے ایک آبلے سے دو کیڑے گر گئے تب آپ نے اون
دونون کیڑون کو اوٹھا کر اوسی زخم مین رکھدیا اور وہ اسقدر
کاٹتے تھے کہ آپ بیتاب ہو جاتے تھے مگر صبر کی حالت

وہی تھی یہانتک کہ عزیز و اقربا سب چھوڑ کر کنارہ ہو گئے
اور کوئی آپکے پاس نہ رہا صرف ایک بی بی جنکا نام رحیمہ تھا
وہ خدمت مین رہگئین وہ مزدوری کرکے کچھ لاتی تھین
تب آپکو کھلاتی تھین اسی تکلیف کے ساتھ اٹھارہ برس
گذر گئے مگر صبر آپکا ویسا ہی رہا ایک دن آپ نے دعا کیا
کہ خداوندا ایوب کو اس بلا سے نجات دے تو حضرت جبرئیل ع
آئے اور کہا کہ اپنی ایڑی زمین پر رگڑو جو چشمہ جاری ہو اوس
پانی سے نہالو چنانچہ حضرت ایوب ع نے ایڑی رگڑی
چشمہ جاری ہوا اوس مین نہایا تندرست اور توانا ہو گئے اور
دوسری جگہ جا بیٹھے تھے اونکی بی بی جب آئین تو اونھون
نے اون کو اوس جگہ نہ پایا بیتاب ہو کر روتی اور پکارتی
ہوئی وہانتک پہونچین جہان حضرت ایوب ع بیٹھے
تھے حضرت ایوب ع کو پہچانا نہین مگر حضرت ایوب ع نے اپنے
پاس بلا کے بتایا تب بی بی صاحب بہت خوش ہوئین اور

دونون میان بی بی خوشی کے ساتھ اپنے گھر چلے گئے اور
جو مال و اسباب اور مواشی و اولاد ضائع ہو گئین تھین
سب بدستور سابق بلکہ اوس سے زائد ہو گئین اور ملائکہ
اور شیاطین مین صبر ایوب ع کا ہر حالت مین ثابت رہا۔
۱۴ حضرت موسے پیغمبر ع نے ایک قبطی جو قوم سے فرعون
کے تھا اور ظالم تھا اوسکو ایک گھوسا مارا کہ وہ مر گیا تب
ایک شخص نے حضرت موسے ع کو خبر دیا کہ فرعون تمکو مار ڈالیگا
تم یہانسے چلے جاؤ تو وہان سے آپ شہر مدین مین تشریف
لے گئے اور جا کر حضرت شعیب ع کی لڑکی سے شادی کیا۔
اور بی بی کو حمل رہا اور وہان سے معہ بی بی اور لونڈی باندی
کے حضرت موسیٰ علیہ السلام مصر کو چلے راستہ مین ایک میدان
مین پہونچے وہان رات ہو گئی وہین ٹھہر گئے اور بی بی کو لڑکا
ہونیکا درد شروع ہوا اوسوقت آندھی پانی اور سردی سخت ہوئی
سب لوگ گھبرائے تب حضرت موسیٰ علیہ السلام نے چقماق سے

سے آگ نکالنا چاہا تو وہ چقماق بولا کہ ہمکو خدا کا حکم نہین ہے
کہ تمکو آگ دین تب حضرت نے چقماق کو پھینکدیا اور آگ
کی تلاش مین چارو نطرف دیکھنے لگے تو طور کی جانب
ایک روشنی کیطرف گئے جب وہان پہونچے تو وہ روشنی
آگ نہ تھی خدا کا نور تھا جو تمام میدان طوے مین پھیل گیا
تو اوس روشنی مین سے آواز آئی کہ اے موسٰے مین خدا ہون اور
یہ میدان مقدس طوے کا ہے جلدی جوتی اپنی اوتارو تب
حضرت نے جوتی اپنی اوتاری تب پھر آواز آئی کہ اے موسٰے
تمھارے ہاتھ مین کیا ہے تب حضرت موسٰے علیہ السلام نے
کہا کہ عصا ہے اسپے ٹیک کر کھڑا ہوتا ہون اور اس سے بکری
ہانکتا ہون اور کام بھی اس سے کرتا ہون تب خدا نے فرمایا
کہ چھوڑ دو اپنے ہاتھ سے عصا کو پس چھوڑ دیا حضرت موسیٰ
نے عصا کو وہ عصا سانپ ہوکر دوڑنے لگا پھر حکم ہوا
کہ نہ ڈرو پھر اپنے ہاتھ مین لے لو پھر وہ بدستور عصا ہو جائیگا

چنانچہ عصا کو ہاتھ مین لے لیا تو عصا ہو گیا بعد اوسکے پھر
حکم ہوا کہ ہاتھ اپنا بغل مین لیجا کر نکال لو چنانچہ حضرت موسے علیہ السلام
ہاتھ اپنا بغل مین لے گئے اور نکالا تو وہ ہاتھ روشن ہو گیا
مثل آفتاب کے کہ جسکو یدبیضا کہتے ہین اور حکم ہوا کہ یہہ دو
معجزے ہم نے تمکو دیا ہے جاؤ فرعون نے بڑی طغیانی
کر رکھی ہے اوسکو درست کرو جب اللہ نے حضرت موسی ع کو
دو معجزے عطا فرمایا ایک عصا دوسرا یدبیضا تو حکم دیا کہ جاؤ
فرعون نے بڑی سرکشی کیا ہے تم غالب رہو گے تب حضرت
موسے ع نے عرض کیا کہ مین اکیلا ہون میرے بھائی
ہارون کو بھی نبوت عطا کر کے میرے ساتھہ کر دے چنانچہ
اللہ نے حضرت ہارون کو نبی کر کے حضرت موسے علیہ السلام
کی تقویت کے واسطے اونکے ساتھہ کر دیا۔
حضرت یوشع ع جب نبی ہوئے اور اپنی قوم کو خدا کیطرف
بلایا مگر کافرون نے کچھہ خیال نہ کیا تب حضرت یوشع ع نے

اونہر جہاد کرکے کئی شہر دخل کیا اور بہت کافروں کو مسلمان
کیا تب قوم کفار نے جاکر بلعم باعور سے کہا کہ تم دعا کرو
کہ حضرت یوشع ؑ کی شکست ہو اور ہماری فتح ہو۔ چنانچہ
اونسنے دعا کیا اوسدن حضرت یوشع ؑ کی لشکرنے
شکست پائی تب حضرت یوشع ؑ نے سجدہ مین ہوکر دعا
کیا اور وہ قبول ہوئی اور بلعم باعور سے وہ قوت سحر
کی خدا نے چھین لیا پھر حضرت یوشع ؑ کی فتح ہوئی
اور کافرون کی شکست ہوئی

113

اور حضرت داؤد علیہ السلام بادشاہ اور پیغمبر ہوئے
اور اللہ تعالے نے الحان کا معجزہ عطا فرمایا تھا اور
زبور کتاب آسمانی اونپر بھیجی پھر جب وہ زبور پڑھتے
تھے تو نہر جاری ٹھہر جاتی تھی اور پرند جانور وحشی
سب اونکی آواز سنکر کھڑے ہو جاتے اور درخت
کے پتے زرد ہو جاتے اور پتھر موم ہو جاتا اور پہاڑ

ہل جاتے۔

حضرت سلیمان پیغمبر کی نبوت اور سلطنت ہفت اقلیم پر تھی اور تمام ملک زیر فرمان حضرت سلیمان ع کے تھے اور آپ کا تخت معہ لشکر ہوا پر چلتا تھا ایک مہینہ کی راہ دوپہر مین طے کرتے اور اوسکے اوپر پرند جانور سایہ کئے رہتے تھے اور حضرت کا مکان طول و عرض مین چھبیس ۲۶ کوس کا تھا جو سونے اور چاندی کی اینٹون سے بنا تھا اور جواہرات ہر قسم کے اوس مین جڑے تھے اور یہہ سونا چاندی اور جواہرات جنات تمام دنیا سے لائے تھے اور دیو و پری سب چیز آپکے تابع تھی اور تخت آپکا ہاتھی دانت کا طول عرض مین تین کوس کا تھا اور اوس مین جواہرات جڑے تھے اور اوس درخت کے چارون کونے پر چار درخت چاندی کے تھے جسکی ڈالیان سونے کی اور پتے اوسکے زمرد کے اور ہر

ڈالیون پر طوطے و طاؤس بنا کے رکھے ہوئے تھے جسکے
پیٹ مین مشک و عنبر بھرا تھا اور خوشے انگور کے یاقوت
کے لگے تھے اور تخت کے نیچے ہزار کرسی چاندی و سونے
کی رکھی تھی اور اوسپر ہر قسم کے عمدہ لوگ انسان اور
جنات بیٹھے تھے اور تخت کے داہنے بائین دو شیر
زمرد کے بنے رکھے تھے اور دو ستون یاقوت کے
تھے جسپر دو کبوتر سونے کے رکھے تھے۔

115

حضرت عزیر علیہ السلام کو اللہ نے نبوت عطا فرمایا
وہ جب پیغمبر ہوئے تو دیکھا کہ بیت المقدس خراب ہوگیا
ہے اور بنی اسرائیل سب ہلاک ہوئے ہین اور شہر ویران
ہوگیا ہے تب آپ نے بہت افسوس کیا اور جی مین
اس بات کی فکر کیا کہ یہ شہر بیت المقدس کیونکر آباد
ہوگا اور اوسکی آبادی کے لئے دعا کرنے لگے اوسیوقت
روح اونکی قبض ہوئی اور وفات پایا سو برس کے بعد

پھر خدا نے اونکو زندہ کیا اونھون نے اوس شہر کو آباد دیکھا اور خوش ہوئے اور سجدہ شکر کا ادا کیا اوس سو برس کے زمانہ مین جو کھانا پانی اونکا ظروف مین رکھا تھا ویسا ہی تر و تازہ رہا اور جو اونکی سواری کا گدہا مر گیا تھا اور اوسکی ہڈیان گل کے ٹکرے ٹکرے ہو کر پڑی تھین اللہ تعالے نے اونھین ہڈیونکو درست کر کے گوشت پوست لگا کے زندہ طیار کر دیا تب حضرت عزیرؑ نے یہہ قدرت خدا کی دیکھہ کر کہا کہ یا اللہ تو سب بات پر قادر ہے۔

۱۱۶

حضرت زکریا علیہ السلام پیغمبر ہوئے تو اونکی کوئی اولاد نہ تھی اور وہ بوڑھے اور بی بی اونکی بانجھہ تھین تب اونھون نے دعا کیا خدا کے حضور مین کہ ہمکو کوئی وارث اچھا عطا کر دعا حضرت کی قبول ہوئی پروردگار کا حکم ہوا کہ ہم تمکو خوشخبری دیتے ہین ایک فرزند کی کہ جسکا نام یحییٰ ہوگا تب حضرت زکریاؑ نے عرض کیا خداوندا مین بوڑھا ہو

اور بی بی میری بانجھ ہے کیونکر فرزند ہوگا تب حکم ہوا کہ ہماری
قدرت سے یہ آسان ہے چنانچہ حضرت یحییٰ ع پیدا
ہوئے اور جیسا کہ حضرت زکریا علیہ السلام نے چاہا
تھا ویسا ہی ہوئے اور اللہ نے اونکو پیغمبری بھی عطا فرمایا

حضرت یحییٰ علیہ السلام پیغمبر ہوئے اور خدا کے شوق
اور محبت مین اور عذاب کے خوف سے بہت روتے تھے ایکدن
بیتاب ہوکر پہاڑ کیجانب چلے گئے اور سات دن تک اوسی
پہاڑ پر روتے رہے اونکی مان تلاش کرتی ہوئی پہاڑ پر گئین
اور اونکو تسلی دیکر مکان پر لائین

حضرت عیسیٰ علیہ السلام بے باپ کے خدا کی قدرت
سے پیدا ہوئے تب لوگون نے حضرت مریمؑ سے پوچھا کہ یہ
لڑکا کہان سے لائی ہو تو حضرت مریمؑ نے انگلی کے اشارہ سے
کہا کہ اوسی لڑکے سے پوچھو تب لوگون نے کہا کہ یہ تو ابھی
بچہ پیدا ہوا ہے کیا کہیگا تو اوس حالت مین حضرت عیسیٰؑ

117

بولے کہ مجھکو خدا نے پیدا کیا ہے اور مجھکو کتاب عطا فرمایا ہے
اور پیغمبری دیا ہے پھر جب حضرت عیسیٰ علیہ السلام بڑے
ہوئے تو اپنی مان کو لیکے بیت المقدس کیطرف چلے حضرت
مریمؑ راہ مین بیمار ہوئین اونکے واسطے گھاس کی جڑ لینے
کو حضرت عیسیٰ علیہ السلام گئے کہ وہ صرف گھاس کی جڑ
کھاتی تھین ادھر حضرت مریمؑ کی وفات ہوگئی جنت سے
کفن لیکر حورین اور ملائکہ آئے اور اونکی تجہیز و تکفین کردیا
پھر جب حضرت عیسیٰ عم آئے تو اپنی مان کو نہ پایا تو تین بار
پکارا تیسری ندا مین حضرت مریم اول آسمان سے بولین کہ
مین پہلی ندا مین جنت اعلےٰ مین تھی اور دوسری ندا مین
سدرۃ المنتہیٰ پر آئی اور تیسری پکار مین آسمان اول پر
آکر جواب دیا اور کہا کہ مین فردوس اعلےٰ مین تھی کہ اوس
سے بہتر اور عمدہ کوئی مقام نہین ہے۔ خدا سب مسلمانونکو
نصیب کرے تب حضرت عیسیٰ عم آبدیدہ ہوکر بیت المقدس

کیطرف چلے گئے اور اپنی امت کو خدا کی راہ پر ہدایت کرنے لگے یہودیونکو عداوت ہوئی بارادہ ہلاک کرنے حضرت عیسےٰ ع کے جو ایک مکان میں تھے اوس مکان کو یہودیون نے ہر طرف سے گھیر لیا تب اللہ نے اوس مکان کی چھت شگافتہ کر کے حضرت عیسےٰ کو جو تھے آسمان پر بلا لیا۔

اعلےٰ حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم

اوسوقت پیدا ہوئے کہ جب سوا خدا کے کچھ نہ تھا۔ اللہ نے اعلےٰ حضرت صلعم کو اپنے نور ذاتی سے پیدا کیا اور آپکے نور سے تمام ملائکہ اور ارواح انبیا و مومنین اور عرش و کرسی اور لوح و قلم اور آسمان و زمین بنایا اور اپنے صفات عطا فرمایا اور آپ کا جسم مبارک مثل روح کے نور مجسم تھا اسیوجہہ سے اوسکے سایہ نہ تھا اور اسی جسم سے شب معراج کو مکانسے بیت المقدس اور وہانسے دریا ہوائی جسکو زمہریر کہتے ہین اور دریا آتشی جسکو کرۂ نار کہتے ہین اوسکے اون

آسمان اور کرسی اور عرش طے فرماتے ہوئے لامکان
مین قاب قوسین تک بلکہ اوس سے آگے اللہ جل شانہ
کی ذاتی حضوری مین پہونچے اور اللہ جل شانہ کو دیکھا
اور اوس سے باتین آپ نے کین اور وہان سے واپس
آکر اپنے مکان پر تشریف لائے۔ یہہ معجزہ خاص دیدار
کا جسمانی آنکھ سے خاص اعلے حضرت صلے اللہ علیہ
وسلم کو ہوا اور کسی نبی کو نہین ہوا ہے۔ قیامت کے
دن آپ کے ہر بال سے نور چمکے گا اور آپ کی امت کے
ساتھہ ہر بشر کے دو نور رہو گا اور جملہ انبیا علیہم السلام
کے ایک ایک نور ساتھہ ہو گا یہہ انوار دیکھہ کر دوسرے
انبیا ع کی امت کہینگی کہ کیا اس امت محمدی مین سب نبی ہین

تمت

ساقی نامۂ قادری مع تقریظ از جناب مولوی محمد عبدالہادی صاحب لیدپوری حنفی عباسی برمثنوی منیر اعظم مع تاریخ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بیا ساقی آن مایۂ زندگی — کہ بے او مرا نیست پایندگی

دلِ بینوا را نوائے بدہ — خرابِ جہان را صلائے بدہ

بیک ساغرم مست گردان چنان — کہ از ہستیِ من نباشد نشان

بذوقِ غمت شادمانی کنم — جفا بینم و کامرانی کنم

بیا ساقی آن مے کہ حال آورد — بطِ مے برقص و بقال آورد

صراحی خموش ست ہوہو کند — جگر خون شدہ وردِ یاہو کند

جہان جملہ ہیچ ست بگذار زود — بزی شادمان گرچہ بود و نبود

بساطِ خود از دارِ فانی نورد — تو فانی نہ گردِ فانی مگرد

بیا ساقی آن مے کہ از خود برد — چو از خود روم من خدا و پرورد

ربایدِ غم و زردیِ رو مدام — زجامِ بلورین مے لعل فام

بسے شد که غم عضو عضوم شکست — زهے مومیائی مراده چو هست

که از سوز دل نعل در آتشم — بزن آب از آن جام بر آتشم

خرابم بکن تا که دانا شوم — شناسای اسرار علیا شوم

بخود گم کن ای جد پیران ما — توئی دارو درد پنهان ما

کلید در گنج سرمد توئی — پئے درس اسرار ابجد توئی

توئی بادهٔ قادری در نهفت — که مست توان دُر اسرار سفت

حریفان ازین جام کار آگهند — که در بزمها مے فروشی کنند

بسے تشنه ام خیز و ساغر بده — چو دور پسین شد مکرر بده

صبوحی بده تا بسبحان رسم — چو از خود برفتم بجانان رسم

زهے باده کاورد ساقی مرا — که بکشود اسرار باقی مرا

بریزد ترا بادهٔ معنوی — همه لفظ و معنی این مثنوی

دهد حرف حرفش ترا نوش جان — بود لفظ لفظش مے ارغوان

معانیش چون باده سرمست کند — سیه مست جام الستت کند

خهے همت ساقی با صفا — که در جام کرد آب حیوان مرا

نموده مقامات کشف و شهود — بیاورد غیب جهان در وجود

چراغے برافروخت در شاهراه — که سویش کند کور باطن نگاه

سوے گنج اسرار چون پی فشرد — کلیدش بدست جهانے سپرد

سراپردهٔ باغ رضوان گشاد — بآغوش عالم گل تازه داد

ز دریاے لاهوت عرش برین — بیاورد این تازه دُر ثمین

چنان کرد تعبیر رویا عیان ۔۔۔ که بکشاد از پردهٔ راز نهان

چه خوانیش هر دم یقینت کند ۔۔۔ ترا صوفی صاف طینت کند

خوشا مثنوی بحر اسرار عشق ۔۔۔ تجلی گر خاص انوار عشق

ز سیر سلوک طریق هدی ۔۔۔ نماید ترا جادهٔ مصطفیٰ

ز تفتیش شود ظلمت قلب دور ۔۔۔ بدل ریزد اثبات نور سرور

چو در فکر تاریخ پرداختم ۔۔۔ ز هاتف خوش نکته یافتم

که شد روشن از شمع عرش برین ۔۔۔ چراغ سما و چراغ زمین

۱۳۱۱ھ ۔۔۔ ۱۳۱۱ھ

تقریظ دلپذیر از جناب مولوی محمد محسن صاحب گورکھپوری کاتب مسودہ این مثنوی شریف

شد این مثنوی ختم با آب و تاب ۔۔۔ ز تصنیف مولاے عالیجناب

عدیم المثال و فقید النظیر ۔۔۔ وحید زمن پیر روشن ضمیر

چراغ رہ دین طریقت نما ۔۔۔ پسندیدهٔ حضرت مرتضیٰ

کلید در گنج اسرار چشت ۔۔۔ سر حلقهٔ مردمان بهشت

فروزندهٔ جادهٔ نقشبند ۔۔۔ برآرندهٔ حاجت مستمند

نهال گلستان فیض کثیر ۔۔۔ چراغ ره پاک پیران پیر

بعلم و عمل زور دست کریم — قوی بازوے شاہ عبد العلیم

بزہد و ورع کار دین ساختہ — بحلم و حیا طرح انداختہ

زمان و زمین را از فیض تام — زانبار او خوشہ چین خاص و عام

سخی صاحب جود دریا نوال — ولی خدا عالم بے مثال

علم در شریعت برافراشتہ — قدم در طریقت نگہداشتہ

چو فرمود تصنیف این مثنوی — نوشتم مر او را بخط جلی

شدم سرنگون بہر تاریخ سال — بگوشم رسید این جواب سوال

کہ محسن ز روے وفا یادگیر

بود نام این نظم اعظم منیر ۱۳۱۱ھ

تمت

خاتمة الطبع - الحمد لله والمنة کہ مثنوی بےنظیر ہمدم برنا و پیر آئینہ دار شاہد خلوتخانۂ قدم مسمّٰے بہ "منیر اعظم" کہ سالکان طریقت را رفیق جانبازاست وطالبان حقیقت را یار دلنواز - از افاضات بابرکات جناب معلّے القاب محرم اسرار قدس - حریف نہانخانہ انس - رحمت یزدانی - چراغ ربانی حضرت مولٰنا شاہ محمد کامل صاحب نعمانی ولیدپوری مدظلہ العالی وعم فیوضہ السامی بسعی تمام و حسن اہتمام کارکنان یونین پریس الہیم واقع بانکی پور بزیور طبع محلّٰے گشتہ منظور اہل نظر گردید